

T. Eimers, M. Roelofs,
A.L. van der Vegt,
J. van der Linden & P. Gramberg

Overbelaste jongeren in de regio Arnhem

Naar een gezamenlijke aanpak

OVERBELASTE JONGEREN IN DE REGIO ARNHEM

Overbelaste jongeren in de regio Arnhem

Naar een gezamenlijke aanpak

T. Eimers (KBA)

M. Roelofs (KBA)

A.L. van der Vegt (Oberon)

J. van der Linden (Oberon)

P. Gramberg (Oberon)

31 augustus 2011

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

T. Eimers
M. Roelofs
A.L. van der Vegt
J. van der Linden
P. Gramberg

Overbelaste jongeren in de regio Arnhem. Naar een gezamenlijke aanpak.
Nijmegen: Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt.
ISBN 978-90-77202-60-9

© 2011 Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt, Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Het kwantitatief onderzoek: definities en enquête	3
2.1	Definitie overbelasten	3
2.2	Enquête	5
2.3	Respons op de enquête	12
2.4	Schatting overbelasten op basis van de respons	15
3	Overbelaste jongeren in de regio Arnhem	18
3.1	Aantal overbelaste jongeren	18
3.2	Twee typen overbelasten	19
3.3	Overbelaste jongeren in het VO	21
3.4	Overbelaste jongeren in het MBO	26
3.4	Gemeenten en overbelaste jongeren	31
3.5	Overbelasten en voortijdig schoolverlaten	34
4	Aanpak voor overbelaste jongeren	38
4.1	Niveaus van zorg	38
4.2	Het eerste niveau van zorg	39
4.3	Het tweede niveau van zorg	40
4.4	Het derde niveau van zorg	42
4.5	Partners van het onderwijs	43
4.6	Signalering en verwijzing	44
4.7	Regie en samenwerking	45
5	Samenvatting en conclusies	48
	Bijlage 1 – Geïnterviewde personen	53
	Bijlage 2 – Lijst van gebruikte afkortingen	55

Voorwoord

Voortijdig schoolverlaten is een groot maatschappelijk probleem. Tegen de achtergrond van de vergrijzing is het van groot economisch belang dat jonge mensen goed voorbereid en gemotiveerd de arbeidsmarkt betreden. Zij zijn nodig om in de komende decennia onze samenleving draaiende te houden. Er is in de afgelopen jaren veel geïnvesteerd om het voortijdig schoolverlaten terug te dringen. En met succes! In de regio Arnhem hebben scholen, gemeenten en andere partners er voor gezorgd dat minder jongeren zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten.

Voortijdig schoolverlaten is meer dan een economisch vraagstuk. Het gaat om de toekomst van individuele, jonge mensen. Met de meeste van hen gaat het goed, maar een klein deel groeit op in zeer moeilijke omstandigheden. Zij hebben te maken met tal van problemen. Het is juist die opeenstapeling van problemen die hen zwaar treft. Niet voor niets worden zij in het huidige beleid de 'overbelasten' genoemd.

In de regio Arnhem slaan gemeenten en onderwijs de handen ineen om juist deze groep extra te ondersteunen. Dat gebeurt nu al: scholen, hulpverlening, jongerenwerk, gemeenten en anderen organiseren speciale opvang, ondersteuning en begeleiding voor deze jongeren. De moeilijkheid daarbij was echter dat het nauwelijks bekend is om hoeveel overbelaste jongeren het gaat, waar zij zich bevinden en wat de aard van hun problematiek is. Kortom, waar hebben we het over?

In een heel krap tijdsbestek zijn een grote hoeveelheid, statistisch betrouwbare gegevens door de diverse scholen, gemeenten en anderen boven water gebracht. Daarvoor zeer veel dank naar allen die meegewerkt hebben aan dit onderzoek en het tot stand komen van dit onderzoeksrapport.

Het voorliggende onderzoek geeft antwoord op de hiervoor gestelde vragen. Voor het eerst is voor een hele regio in kaart gebracht hoeveel overbelaste jongeren er zijn. De uitkomsten liegen er niet om: de regio kent vele honderden jongeren in het onderwijs met zware problematiek. De meesten van hen worden goed opgevangen door betrokken en deskundige professionals. Een groot aantal van deze jongeren is in staat, vaak geheel zelfstandig, hun opleiding te voltooien. Tevens laat het onderzoek zien dat er meer nodig is om alle overbelaste jongeren te bereiken en goed te ondersteunen. Het tweede deel van de onderzoeksrapportage geeft een doorkijk naar de huidige aanpak en de punten waarop het beter kan. In deze tijd van verandering van wet- en regelgeving een belangrijk punt. Hierdoor is meer en sneller zicht te krijgen op de effecten van deze wijzigingen op de overbelasten.

Gemeenten en scholen hebben met dit onderzoek een eerste stap gezet op weg naar een sluitende en effectievere ondersteuning voor overbelaste jongeren. De volgende stap is om samen met de partners in de regio concrete doelen te formuleren en afspraken te maken over een gezamenlijke aanpak.

De eerste stap is gezet, graag nodigen wij u uit voor de volgende stappen.

De stuurgroep project overbelaste jongeren.

Namens de tien gemeenten van de regio Arnhem:

dhr. Luuk van Geffen
Wethouder Educatie van de gemeente Arnhem

Namens de Lerende Regio Arnhem:

dhr. Wil van Pinxteren
Lid dagelijks bestuur LRA

1 Inleiding

Nog altijd is, ondanks een forse daling, het voortijdig schoolverlaten een belangrijk maatschappelijk probleem. De afgelopen jaren is het besef gegroeid dat onder de noemer voortijdig schoolverlaten veel verschillende oorzaken en typen problematiek schuil gaan. Zo is duidelijk geworden dat veel jongeren uitvallen vanwege studie- en beroepskeuzeproblemen, zonder dat er sprake is van ernstige persoonlijke problemen. Aan de andere kant van het spectrum staat een groep, die juist wel te maken heeft met een stapeling van ernstige problemen. Deze groep wordt de 'overbelasten' genoemd.

De overbelasten dragen veel problemen met zich mee en lopen daardoor niet alleen een verhoogde kans op voortijdig schoolverlaten, maar ook op structurele maatschappelijke uitval. Onder impuls van het rapport 'Vertrouwen in de school, over de uitval van 'overbelaste' jongeren' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) is er veel aandacht gekomen voor deze groep, maar in de praktijk van onderwijs en hulpverlening was er natuurlijk al langer zicht op deze doelgroep.

Door het WRR-rapport en de 'tijdelijke subsidieregeling plusvoorzieningen overbelaste jongeren' is het thema overbelaste jongeren binnen de regio Arnhem scherper op de agenda gekomen. Mede daardoor groeide het inzicht dat er binnen de regio geen duidelijk beeld bestaat van de omvang van de groep overbelaste jongeren, de omvang van de problematiek, de aanwezige voorzieningen, de hiaten en knelpunten en mogelijke oplossingen. Om op dit terrein inzicht te verkrijgen en/of te vergroten hebben de Lerende Regio Arnhem (LRA), waarin alle scholen samenwerken, en de samenwerkende gemeenten in de regio, verenigd in de Gemeenschappelijke Regeling Onderwijs (GRO), het initiatief genomen voor een onderzoek naar de problematiek van overbelaste jongeren. Het onderzoek is uitgevoerd door het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt (KBA) in samenwerking met Oberon.

Onderzoeksvragen en -activiteiten

Het onderzoek naar overbelaste jongeren in de regio Arnhem heeft twee hoofdvragen:

- Wat is de aard en omvang van de problematiek van overbelaste jongeren?
- Wat zijn mogelijke knelpunten in het aanbod van onderwijs en zorg voor overbelaste jongeren?

Om de aard en omvang van de overbelastenproblematiek in kaart te brengen, is een schriftelijke enquête uitgevoerd onder alle scholen in de regio. In de enquête is gevraagd naar het aantal en type overbelasten in de eigen onderwijseenheid. Alle onderwijslocaties in het voortgezet onderwijs, voortgezet speciaal onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs in de regio zijn benaderd voor het onderzoek. Daarmee is het voor het eerst mogelijk om een betrouwbaar beeld te geven van de totale omvang van de problematiek. In het volgende hoofdstuk wordt een uitgebreide beschrijving gegeven van het onderzoek.

Aanvullend op de enquête zijn interviews gehouden met vertegenwoordigers van organisaties die dagelijks te maken hebben met overbelaste jongeren, zoals scholen voor voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs, bureau leerplicht, Team VSV en Pactum. Het doel van de interviews was een eerste verkenning van mogelijke knelpunten in het huidige aanbod voor overbelasten. De gemeenten en LRA willen de verkenning benutten om in een vervolgproject concrete actiepunten te bepalen voor een regionale aanpak van de problematiek.

Het onderzoek heeft betrekking op de RMC-subregio Arnhem, waartoe de volgende gemeenten behoren: Arnhem, Duiven, Lingewaard, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rijnwaarden, Rozendaal, Westervoort en Zevenaar. Niet alle schoollocaties van bij de LRA aangesloten scholen vallen binnen de regio. Zo blijft de Vakschool Wageningen, onderdeel van Rijn IJssel, buiten het onderzoek. Het zelfde geldt voor de locaties van ROC A12, AOC Helicon Opleidingen en AOC Groenhorst die buiten de regio liggen. Uitzondering vormen twee onderwijslocatie van Quadraam in de gemeente Montferland, die wel in het onderzoek zijn meegenomen.

2 Het kwantitatief onderzoek: definities en enquête

2.1 Definitie overbelasten

De term overbelasten werd geïntroduceerd door de WRR in het rapport 'Vertrouwen in de school. Over de uitval van overbelaste jongeren'. Het WRR-rapport geeft geen scherpe, operationele definitie van wat een overbelaste is. In de 'Tijdelijke subsidieregeling plusvoorzieningen overbelaste jongeren' wordt een overbelaste als volgt omschreven¹:

"Overbelaste' jongeren beschikken in principe over de capaciteiten om hun schoolloopbaan met minimaal een startkwalificatie af te sluiten, maar lopen door een opeenstapeling van problemen (gedragsproblemen, psychische problemen, instabiele thuissituatie, schulden en criminaliteit in de directe omgeving) een groot risico op (maatschappelijke) uitval. ... Omdat deze jongeren niet in aanmerking komen voor het speciaal onderwijs, ofwel omdat zij niet voldoen aan de toelatingscriteria ofwel omdat zij middelbaar beroepsonderwijs volgen waarbinnen geen voorziening voor speciaal onderwijs is, dreigen zij tussen wal en schip te raken."

Om de aard en omvang van de overbelastenproblematiek in de regio Arnhem in kaart te kunnen brengen, is het nodig een beter beeld te krijgen van wat overbelasting precies inhoudt. We gaan in het onderzoek uit van de volgende definitie. Overbelasten zijn jongeren die 12 tot 23 jaar oud zijn, nog geen startkwalificatie hebben behaald, en te maken hebben met meervoudige, zware problematiek.

Om te bepalen wat meervoudige, zware problematiek is hanteren we drie probleemprofielen:

- Gedragsproblematiek;
- Persoonlijke problematiek;
- Studieproblematiek.

Elk profiel staat voor een bepaalde problematiek. Onder *gedragsproblematiek* verstaan we alle vormen van problemen in het gedrag en sociaal-emotionele problemen. De meeste geïndiceerde stoornissen, zoals stoornissen in het autismespectrum en veelvoorkomende stoornissen als ADHD en ADD, vallen binnen dit profiel. Bij *persoonlijke problematiek* gaat het om problemen in de thuis- of gezinssituatie, gezondheidsproblemen, inclusief fysieke beperkingen, verslavingsproblemen en financiële problemen. *Studieproblematiek* heeft betrekking op problemen met de studiehouding/vaardigheden (motivatie, leermotivatie, verzuim), problemen met het studieniveau (leerachterstanden, te hoog studieniveau, Nederlandse taal), en loopbaanproblemen (studiekeuzeproblemen, studiewisselingen, afstroom).

---

¹ CFI, Tijdelijke subsidieregeling plusvoorzieningen overbelaste jongeren, 2009. Zie www.aanvalopschooluitval.nl

Elke jongere wordt ingedeeld in slechts één profiel. Dat gaat als volgt: de profielen zijn hiërarchisch geordend, het profiel Gedragsproblematiek gaat boven Persoonlijke problematiek, dat weer boven Studieproblematiek gaat. Een jongere met gedragsproblemen krijgt altijd het profiel Gedragsproblematiek, ongeacht of er ook sprake is van nog andersoortige problemen. Een jongere met persoonlijke problemen komt altijd in het profiel Persoonlijke problematiek, ongeacht andere problemen, tenzij... er sprake is van gedragsproblematiek, want dan was immers het profiel Gedragsproblematiek van toepassing. Zo heeft een jongere met het profiel Studieproblematiek bijvoorbeeld problemen met de studiehouding, mogelijk ook overige problemen, maar géén gedrags- en persoonlijke problemen.

Voorbeelden van deze systematiek:

- Iemand met een agressieprobleem (= gedrag) plus een verslavingsprobleem, plus veel verzuim en slechte studieresultaten heeft het profiel Gedragsproblematiek.
- Iemand met een problematische thuissituatie en leerachterstand heeft het profiel Persoonlijke problematiek.
- Iemand met studieachterstand, motivatieverlies en verzuim heeft het profiel Studieproblematiek.

Wat zijn overbelasten?

Het gaat om jongeren:

- die 12 tot 23 jaar oud zijn;
- die nog geen startkwalificatie hebben behaald;
- met tenminste twee of meer zware problemen, waarvan tenminste één *gedragsprobleem* of één *persoonlijk probleem*.

Onder gedragsproblematiek en persoonlijke problematiek verstaan we:

- Gedragsproblematiek: Alle vormen van problemen in het gedrag en sociaal-emotionele problemen. De meeste geïndiceerde stoornissen, zoals stoornissen in het autismespectrum en veelvoorkomende stoornissen als ADHD en ADD, vallen binnen dit profiel.
- Persoonlijke problematiek: Problemen in de thuis- of gezinssituatie, gezondheidsproblemen, inclusief fysieke beperkingen, verslavingsproblemen en financiële problemen.

Naast gedragsproblematiek en persoonlijke problematiek kunnen leerlingen te maken hebben met studieproblematiek.

- Studieproblematiek: Problemen met de studiehouding/vaardigheden (motivatie, leerehouding, verzuim), problemen met het studieniveau (leerachterstanden, te hoog studieniveau, Nederlandse taal), en loopbaanproblemen (studiekeuzeproblemen, studiewisselingen, afstroom).

Wat zijn volgens deze definitie geen overbelasten?

- Jongeren met alleen studie- of overige problemen (zonder gedrags- of persoonlijke problematiek).
- Jongeren met 'slechts' één gedragsprobleem en verder niets.
- Jongeren met 'slechts' één persoonlijk probleem en verder niets.

We onderscheiden twee typen overbelasten:

<p>Overbelast met Profiel Gedragsproblematiek</p> <p>Dat houdt in: een of meer gedragsproblemen plus eventueel persoonlijke, studie- of overige problemen</p>	<p>Overbelast met Profiel Persoonlijke Problematiek</p> <p>Dat houdt in: een of meer persoonlijke problemen plus eventueel studie- of overige problemen</p>
---	---

In de interviews is aan de respondenten gevraagd naar hun mening over de gehanteerde definitie. De meeste geïnterviewde personen kunnen zich goed vinden in de hiervoor genoemde definitie. Vaak gebruiken ze zelf niet de term 'overbelast' maar multi problem. Eén van de organisaties in het onderzoek heeft een eigen, andere definitie voor overbelaste jongeren opgesteld. Zij interpreteren overbelasting als '*iets van voorbijgaande aard*', waarbij niveauverlies dreigt en een relatief milde, preventieve interventie past. Voor het overige wordt de definitie van overbelasting, als een stapeling van vooral gedrags- en persoonsgebonden problematiek breed gedragen.

In de interviews wordt er terecht op gewezen dat ook jongeren met een enkelvoudige problematiek, met 'slechts' één probleem, daardoor ernstig in moeilijkheden kunnen raken en in die zin ook overbelast zijn. Het is goed om de definitie van overbelasting daarom vooral als een hulpmiddel te beschouwen om de groep van jongeren met zware problematiek in beeld te krijgen en niet als een instrument om de ernst van de problemen in individuele gevallen te beoordelen.

2.2 Enquête

Om het aantal overbelaste jongeren in de regio Arnhem te bepalen is een enquête uitgevoerd. Elke onderwijslocatie in de regio heeft een enquêteformulier ontvangen. In het totaal zijn 34 locaties in het voortgezet onderwijs en 18 locaties in het middelbaar beroepsonderwijs benaderd. Er is gekozen voor het benaderen van locaties, omdat de locatie vaak de eenheid is waarbinnen de zorgstructuur is georganiseerd. Soms komt één locatie overeen met één school, maar in veel gevallen behoren meerdere locaties tot één school. In het voortgezet onderwijs zijn ook de locaties met voortgezet speciaal onderwijs en met praktijkonderwijs benaderd. Van scholen met meerdere locaties ook buiten de regio, zoals de mbo-instellingen, zijn alleen de locaties meegenomen binnen de regio.

De enquêteformulieren zijn gericht aan de zorgcoördinator of een vergelijkbare functionaris. Gevraagd is om een zo goed mogelijke schatting te doen van het aantal overbelasten op de locatie in het schooljaar 2010-2011. Ook is gevraagd een onderscheid naar type overbelaste te maken (zie hiervoor).

De onderstaande tabellen en kaarten geven een overzicht van de benaderde onderwijslocaties in het VO en MBO. Per locatie is het onderwijstype/leerjaar (VO) of het opleidingsniveau en sector (MBO) vermeld, plus het aantal leerlingen van de locatie. De nummers in de eerste kolom verwijzen naar de regiokaart waarop alle locaties zijn aangegeven.

In tabel 1 zijn ook twee scholen voor voortgezet speciaal onderwijs opgenomen, namelijk De Radar en Mariëndael. Met uitzondering van de locatie Vijverlaan van De Radar is er geen informatie van de schoollocaties zelf ontvangen over leerlingaantallen en aantallen overbelasten. Op basis van onder meer informatie van de gemeente Arnhem is daarom een schatting gemaakt van deze cijfers. In het vervolg van deze rapportage wordt expliciet vermeld wanneer de beide scholen wel en niet in de overzichten zijn opgenomen.

Tabel 1 – Benaderde onderwijslocaties VO

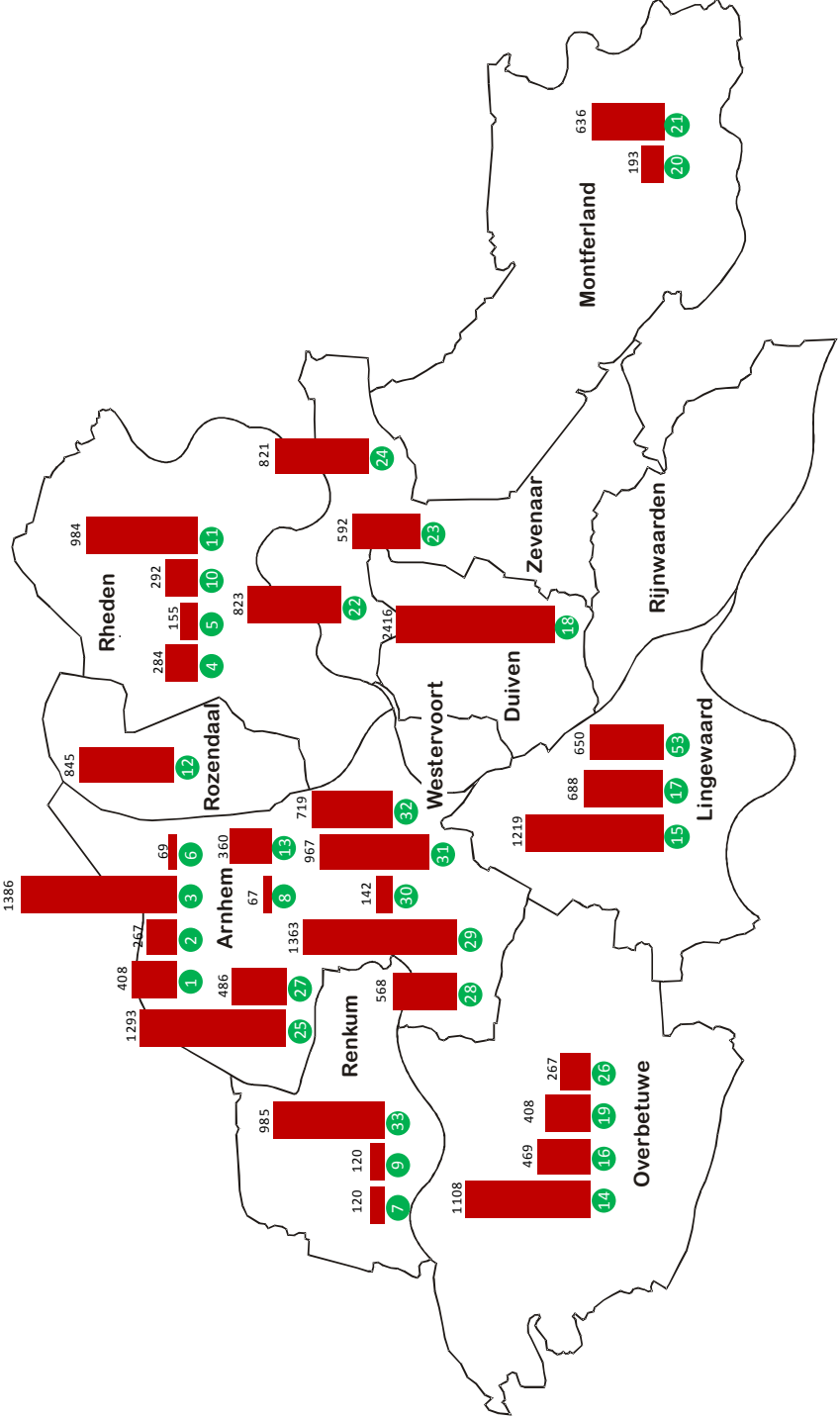
Onderwijslocatie	Onderwijstypen	Totaal aantal leerlingen
1 Arentheem – Leerpark Presikhaaf VMBO	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	408
2 Arentheem – Middachtensingel	Lj1/2/3, vmbo-B/(g)T	267
3 Arentheem – Thomas a Kempis	Lj1/2/3, ha, vw	1.386
4 Arentheem – Titus Brandsma	Lj1/2, vmbo-(g)T	284
5 De Radar - Arnhemsestraat (Velp)	VSO cluster 4	155
6 De Radar - Bakenbergseweg (Arnhem)	VSO cluster 4	69
7 De Radar - Utrechtseweg (Oosterbeek)	VSO cluster 4	120
8 De Radar – Vijverlaan (Arnhem)	VSO cluster 4	67
9 De Radar - W. van Arnhemweg (Oosterbeek)	VSO cluster 4	120
10 Groenhorst – Groenhorst College (VMBO)	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	292
11 Het Rhedens – Dieren	Lj1/2/3, vmbo-B/K/(g)T	984
12 Het Rhedens – Rozendaal	Lj1/2/3, ha, vw	845
13 Mariëndael – SG Mariëndael	VSO cluster 3 en 4	360
14 Over Betuwe College – Hendrik Pierson College	Lj1/2/3, vmbo-B/K/(g)T, ha, vw	1.108
15 Over Betuwe College De Heister – Bemmel	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha, vw	1.219
16 Over Betuwe College – Elst	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha	469
17 Over Betuwe College – Huissen	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	688
53 Over Betuwe College Junior – Bemmel	Lj1/2	650
18 Quadraam – Candea College	Lj1/2/3, vmbo-B/K/(g)T, ha, vw	2.416
19 Quadraam – Het Westeraam	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	408
20 Quadraam – IVO Symbion	PrO	193
21 Quadraam – Liemers College, locatie Didam	Lj1/2/3, vmbo-(g)T	636
22 Quadraam – Liemers College, locatie Heerenmäten	Lj3, ha, vw	823
23 Quadraam – Liemers College, locatie Vestersbos	Vmbo-B/K/(g)T	592
24 Quadraam – Liemers College, locatie Zonegge	Lj1/2	821
25 Quadraam – Lorentz lyceum	Lj1/2/3, vmbo(g)T, ha, vw, ES, IB	1.293
26 Quadraam – Lyceum Elst	Lj1/2/3, ha, vw	267
27 Quadraam – Maarten van Rossem	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	486
28 Quadraam – Montessori college	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha	568
29 Quadraam – Olympus College	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha, vw	1.363
30 Quadraam – Probus	PrO	142
31 Quadraam – Stedelijk gymnasium	Lj1/2/3, vw	967
32 VMBO t Venster	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	719
33 Stichting Dorenweerd – Dorenweerd College	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha, vw	985
Totaal voortgezet onderwijs		22.170

Toelichting onderwijstypen VO

Lj1	= vmbo, havo, vwo - leerjaar 1	Vw	= vwo - leerjaar 4, 5 en 6
Lj2	= vmbo, havo, vwo - leerjaar 2	PrO	= praktijkonderwijs - alle leerjaren
Lj3	= havo, vwo en combinatieklas havo/vwo - leerjaar 3	ES	= Engelse Stroom - alle leerjaren
Vmbo-B	= vmbo-B - leerjaar 3 en 4	IB	= Internationaal Baccalaureaat - alle leerjaren
Vmbo-K	= vmbo-K - leerjaar 3 en 4	ZML	= ZML-onderwijs - alle leerjaren
Vmbo-(g)T	= vmbo-(g)T - leerjaar 3 en 4	MFC	= MFC-leerlingen - alle leerjaren
Ha	= havo - leerjaar 4 en 5	Ok	= Oriëntatieklassen

Figuur 1 – Regiokaart met alle benaderde onderwijslocaties VO

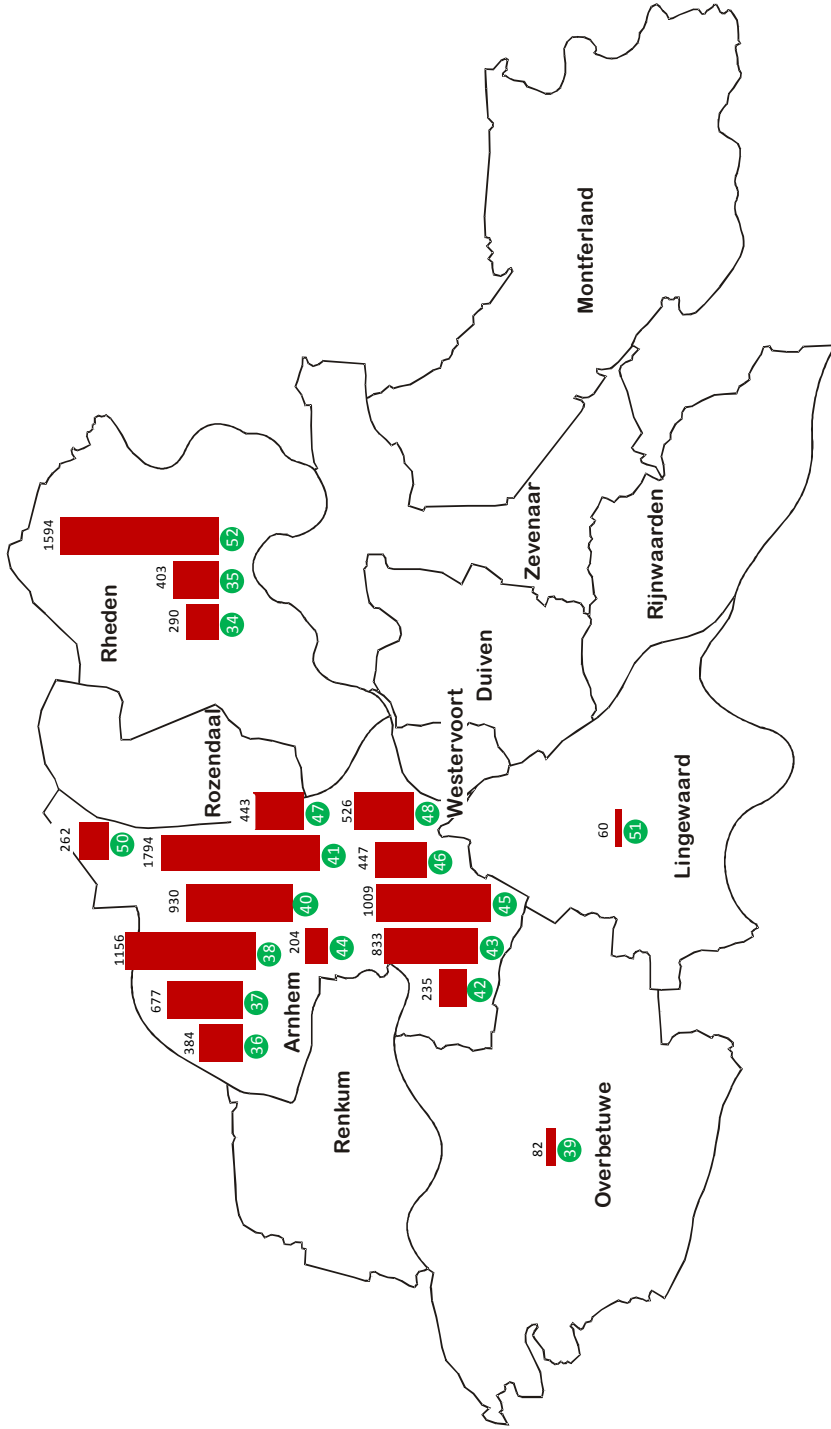
Tabel 2 – Benaderde onderwijslocaties MBO

	Onderwijslocatie	Sector, niveau	Totaal aantal deelnemers
34	AOC Groenhorst – Groenhorst College Velp (Middachtensingel)	Groen, n1/2/3/4	290
35	MBO Helicon Velp	Groen, n2/3/4	403
36	Rijn IJssel – Alexanderstraat (Pasvorm Arnhem)	Pv&Ed, n1/2	384
37	Rijn IJssel – Apeldoornseweg (Vaksch Wag., loc. Arnhem)	HTVF, n2/3/4	677
38	Rijn IJssel – Beukenlaan (CIOS)	CZW, n2/3/4	1.156
39	Rijn IJssel – Elst, Westeraam (Zorg-Welzijn)	CZW, n2/3/4	82
40	Rijn IJssel – Kronenburgsingel (Zorg)	CZW, n2/3/4	930
41	Rijn IJssel – Middachtensingel (Ec en Uiterlijke Verz.)	Ec&UV, n2/3/4	1.794
42	Rijn IJssel – Oude Kraan (Welzijn)	CZW, n4	235
43	Rijn IJssel – Thorbeckestraat (afdeling KCMD)	KCMD, n2/3/4	833
44	Rijn IJssel – Velperweg (afdeling KCMD)	KCMD, n2/3/4	204
45	Rijn IJssel – Thorbeckestraat (Loopbaanklas tech & ICT Tech)	Tech, n1/2/3/4	1.009
46	Rijn IJssel – Utrechtsestraat (Pasvorm & Educatie)	Pv&Ed, VAVO	447
47	Rijn IJssel – Velperweg (ICT Techniek)	Tech, n1/2/3/4	443
48	Rijn IJssel – Veluwestraat (Welzijn)	CZW, n3/4	526
50	Rijn IJssel – Zijpendaalseweg (Labtechniek)	Tech, n2/3/4	262
51	ROC A12 – Huissen	T&T, Z&W, n2/3/4	60
52	ROC A12 – Velp	HE&A, Z&W, ICT, B&G, HTR&W, V&S, n2/3/4	1.594
	Totaal middelbaar beroepsonderwijs		11.329

Toelichting sectoren

CZW	= CIOS, Zorg & Welzijn (Rijn IJssel)
HTVF	= Horeca, Toerisme, Voeding & Facilitair (Rijn IJssel)
Pv&Ed	= Pasvorm & Educatie (Rijn IJssel)
Tech	= Techniek (Rijn IJssel)
KCMD	= Kunst, Cultuur, Media & Design (Rijn IJssel)
Ec&UV	= Economie & Uiterlijke Verzorging (Rijn IJssel)
HE&A	= Handel, Economie & Administratie (ROC 12)
T&T	= Techniek & Technologie (ROC A12)
Z&W	= Zorg & Welzijn (ROC A12)
ICT, B&G	= ICT, Beeld & Geluid (ROC A12)
HTR&W	= Horeca, Toerisme Recreatie & Wellness (ROC A12)
V&S	= Veiligheid & Sport (ROC A12)
Groen	= Groen (AOC Groenhorst, MBO Helicon Velp)

Figuur 2 – Regiokaart met alle benaderde onderwijslocaties MBO

2.3 Respons op de enquête

De respons is bepaald op basis van de leerlingaantallen. Per onderwijslocatie is het totaal aantal leerlingen bekend. Deze gegevens zijn afkomstig van de website schoolvo.nl (SchoolVensters Online) of zijn aangeleverd door de onderwijsinstelling zelf. Er is sprake van respons als bekend is hoeveel van de leerlingen op een onderwijslocatie overbelast zijn.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de onderwijslocaties in het voortgezet onderwijs. Per onderwijslocatie is weergegeven: de onderwijstypen die worden aangeboden, het totaal aantal leerlingen/deelnemers, en de respons. Bij de respons is het aantal en percentage leerlingen genoemd waarop de respons betrekking heeft.

Tabel 3 – Respons naar onderwijslocatie voortgezet onderwijs (VO)

	Onderwijslocatie	Onderwijstypen	Totaal aantal deelnemers	Respons	
				Aantal	Percentage
1	Arentheem – Leerpark Presikhaaf VMBO	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	408	0	-
2	Arentheem – Middachtensingel	Lj1/2/3, vmbo-B/(g)T	267	0	-
3	Arentheem – Thomas a Kempis	Lj1/2/3, ha, vw	1.386	0	-
4	Arentheem – Titus Brandsma	Lj1/2, vmbo-(g)T	284	0	-
5	De Radar - Arnhemsestraat	VSO cluster 4	155	0	-
6	De Radar - Bakenbergseweg	VSO cluster 4	69	0	-
7	De Radar - Utrechtseweg	VSO cluster 4	120	0	-
8	De Radar – Vijverlaan	VSO cluster 4	67	67	100
9	De Radar - W. van Arnhemweg	VSO cluster 4	120	0	-
10	Groenhorst – Groenhorst College (VMBO)	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	292	0	-
11	Het Rhedens – Dieren	Lj1/2/3, vmbo-B/K/(g)T	984	984	100
12	Het Rhedens – Rozendaal	Lj1/2/3, ha, vw	845	845	100
13	Mariëndael – SG Mariëndael	VSO cluster 3 en 4	360	0	-
14	Over Betuwe – Hendrik Pierson College	Lj1/2/3, vmbo-B/K/(g)T, ha, vw	1.108	1.108	100
15	Over Betuwe College De Heister – Bemmelen	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha, vw	1.219	0	-
16	Over Betuwe College – Elst	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha	469	469	100
17	Over Betuwe College – Huissen	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	688	0	-
53	Over Betuwe College Junior – Bemmelen	Lj1/2	650	650	100
18	Quadraam – Candea College	Lj1/2/3, vmbo-B/K/(g)T, ha, vw	2.416	2.416	100
19	Quadraam – Het Westeraam	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	408	408	100
20	Quadraam – IVO Symbion	PrO	193	193	100

	Onderwijslocatie	Onderwijstypen	Totaal aantal deelnemers	Respons	
				Aantal	Percentage
21	Quadraam – Liemers College, locatie Didam	Lj1/2/3, vmbo-(g)T	636	0	-
22	Quadraam – Liemers College, locatie Heerenmäten	Lj3, ha, vw	823	0	-
23	Quadraam – Liemers College, locatie Vestersbos	Vmbo-B/K/(g)T	592	0	-
24	Quadraam – Liemers College, locatie Zonegge	Lj1/2	821	0	-
25	Quadraam – Lorentz lyceum	Lj1/2/3, vmbo(g)T, ha, vw, ES, IB	1.293	1293	100
26	Quadraam – Lyceum Elst	Lj1/2/3, ha, vw	267	267	100
27	Quadraam – Maarten van Rossem	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	486	486	100
28	Quadraam – Montessori college	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha	568	568	100
29	Quadraam – Olympus College	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha, vw	1.363	1.363	100
30	Quadraam – Probus	PrO	142	142	100
31	Quadraam – Stedelijk gymnasium	Lj1/2/3, vw	967	967	100
32	VMBO t Venster	Lj1/2, vmbo-B/K/(g)T	719	719	100
33	Stichting Dorenweerd – Dorenweerd College	Lj1/2/3, vmbo-(g)T, ha, vw	985	985	100
Totaal voortgezet onderwijs			22.170	13.930	63

Het responspercentage, gebaseerd op leerlingaantallen, bedraagt in het VO gemiddeld 63 procent. Dat wil zeggen dat van 13.930 leerlingen bekend is of zij wel of niet tot de overbelasten behoren.

Uit de tabel blijkt dat van zestien locaties in het voortgezet onderwijs het aantal overbelasten niet bekend is (geen respons). Bij de zestien zijn onder meer alle locaties van Arentheem en alle VSO-locaties (met uitzondering van De Radar Vijverlaan).

De locatie Vestersbos van het Liemers College heeft wel deelgenomen aan het onderzoek, maar de respons bleek in de analyse niet bruikbaar.

De onderstaande tabel geeft een beeld van de respons in het middelbaar beroepsonderwijs.

Tabel 4 – Respons naar onderwijslocatie middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

	Onderwijslocatie	Sector, niveau	Totaal aantal deelnemers	Respons	
				Aantal	Percentage
34	AOC Groenhorst – Groenhorst College Velp (Middachtensingel)	Groen, n1/2/3/4	290	0	-
35	MBO Helicon Velp	Groen, n2/3/4	403	232	58
36	Rijn IJssel – Alexanderstraat (Pasvorm Arnhem)	Pv&Ed, n1/2	384	384	100
37	Rijn IJssel – Apeldoornseweg (Vaksch Wag., loc. Arnhem)	HTVF, n2/3/4	677	677	100
38	Rijn IJssel – Beukenlaan (CIOS)	CZW, n2/3/4	1.156	0	-
39	Rijn IJssel – Elst, Westeraam (Zorg-Welzijn)	CZW, n2/3/4	82	82	100
40	Rijn IJssel – Kronenburgsingel (Zorg)	CZW, n2/3/4	930	383	41
41	Rijn IJssel – Middachtensingel (Ec en Uiterlijke Verz)	Ec&UV, n2/3/4	1.794	1.712	95
42	Rijn IJssel – Oude Kraan (Welzijn)	CZW, n4	235	235	100
43	Rijn IJssel – Thorbeckestraat (afdeling KCMD)	KCMD, n2/3/4	833	656	79
44	Rijn IJssel – Velperweg (afdeling KCMD)	KCMD, n2/3/4	204	65	32
45	Rijn IJssel – Thorbeckestraat (Loopbaanklas tech & ICT Tech)	Tech, n1/2/3/4	1.009	0	-
46	Rijn IJssel – Utrechtsestraat (Pasvorm & Educatie)	Pv&Ed, VAVO	447	447	100
47	Rijn IJssel – Velperweg (ICT Techniek)	Tech, n1/2/3/4	443	354	80
48	Rijn IJssel – Veluwestraat (Welzijn)	CZW, n3/4	526	0	-
50	Rijn IJssel – Zijpendaalseweg (Labtechniek)	Tech, n2/3/4	262	262	100
51	ROC A12 – Huissen	T&T, Z&W, n2/3/4	60	60	100
52	ROC A12 – Velp	HE&A, Z&W, ICT, B&G, HTR&W, V&S, n2/3/4	1.594	1.594	100
	Totaal middelbaar beroepsonderwijs		11.329	7.143	63

Ook in het MBO bedraagt de respons gemiddeld 63 procent. Bij zes onderwijslocaties is de respons lager dan 100 procent. Dat houdt in dat bij slechts een gedeelte van de opleidingen op de betreffende locatie bekend is hoeveel overbelaste jongeren er zijn. Van vier onderwijslocaties is geen (bruikbare) respons ontvangen.

Tot slot tonen we een overzicht van de totale respons op de enquête.

Tabel 5 – Respons op de enquête (VO en MBO)

	Totaal aantal deelnemers	Respons	
		Aantal	Percentage
Voortgezet onderwijs	22.170	13.930	63
Middelbaar beroepsonderwijs	11.329	7.143	63
Totaal	33.499	21.073	63

Met 63 procent is bijna tweederde van het onderwijsveld in kaart gebracht. Het onderzoek heeft daarmee een voldoende brede en betrouwbare basis voor de inventarisatie en analyse van de doelgroep van overbelasten. Om tot een volledig beeld te komen wordt aanvullend een schatting gemaakt van de in het onderzoek ontbrekende scholen. In de volgende paragraaf gaan we daar nader op in.

2.4 Schatting overbelasten op basis van de respons

Voor het beleid is het relevant om het totale aantal overbelasten in de regio te kennen. Daarom is een schatting gemaakt voor de gehele regio op basis van de respons. Dat betekent dat ook voor de onderwijslocaties met geen of geen volledige respons het aantal overbelasten is geschat. Voor de locaties met geen of onvolledige respons is een gewogen schatting gemaakt: het geschatte aantal overbelasten is gebaseerd op onderwijslocaties met een zelfde samenstelling wat betreft de opleiding(en). Zo is voor een locatie met breed vmbo gekeken naar het gemiddelde van andere locaties met breed vmbo. In het mbo is gekeken naar het opleidingsniveau van de aangeboden opleidingen.

Voor twee gevallen is een aangepaste schatting gemaakt:

- Voor de vmbo-locaties van Aretheem Leerpark Presikhaaf en Middachtensingel zijn twee andere Arnhemse vmbo-locaties (Maarten van Rossum en 't Venster) als referentie gebruikt vanwege de specifieke Arnhemse leerlingenpopulatie.
- Voor De Radar locaties zijn de schattingen gebaseerd op de gegevens van de locatie Vijverlaan. Voor Mariëndael is voor de cluster 4 leerlingen hetzelfde uitgangspunt genomen en voor de cluster 3 leerlingen een aanname gedaan (50% overbelasten).

In het vervolg van de rapportage worden voor alle locaties aantallen en percentages overbelasten genoemd, maar in een aantal gevallen betreft het dus niet de opgave van de locatie zelf, maar een schatting op basis van gewogen gemiddelden. De locaties, zowel voortgezet onderwijs als middelbaar beroepsonderwijs, waarvan meer dan de helft van het aantal overbelasten een schatting betreft, worden in het vervolg van de rapportage *cursief* weergegeven.

Het gaat om de volgende onderwijslocaties (zie ook tabel 2 en 3):

- Aretheem – Leerpark Presikhaaf VMBO;
- Aretheem – Middachtensingel;
- Aretheem – Thomas a Kempis;
- Aretheem – Titus Brandsma;

- De Radar - alle locaties, uitgezonderd de Vijverlaan
- Groenhorst – Groenhorst College (VMBO);
- Mariëndael – SG Mariëndael;
- Over Betuwe College De Heister – Bommel;
- Over Betuwe College – Huissen;
- Quadraam – Liemers College, locatie Didam;
- Quadraam – Liemers College, locatie Heerenmäten;
- Quadraam – Liemers College, locatie Vestersbos;
- Quadraam – Liemers College, locatie Zonegge;
- AOC Groenhorst – Groenhorst College Velp (Middachtensingel);
- Rijn IJssel – Beukenlaan (CIOS);
- Rijn IJssel – Kronenburgsingel (Zorg);
- Rijn IJssel – Velperweg (afdeling KCMD);
- Rijn IJssel – Thorbeckestraat (Loopbaanklas Techniek & ICT Techniek);
- Rijn IJssel – Veluwestraat (Welzijn).

In het vervolg van de rapportage worden telkens de geschatte aantallen gebruikt. Deze bestaan voor een deel uit de feitelijke respons (63%) en voor een deel uit schattingen (37%). Omdat de schattingen gebaseerd zijn op percentages wordt in het vervolg van de rapportage gewerkt met afgeronde aantallen. De totalen kunnen daardoor per tabel afwijken.

3 Overbelaste jongeren in de regio Arnhem

Ruim 4.600 jongeren in de regio Arnhem zijn overbelast: zij hebben te maken met zware, meervoudige problematiek. In dit hoofdstuk gaan we nader in op deze groep. Allereerst geven we een totaalbeeld van het aantal overbelasten op basis van de meting en aanvullende schatting (3.1). Vervolgens kijken we naar het type overbelasting waarmee de jongeren te maken hebben (3.2), naar de overbelasten in het voortgezet onderwijs (3.3) en het middelbaar beroepsonderwijs (3.4) en tenslotte naar de verdeling over de gemeenten in de regio (3.5).

3.1 Aantal overbelaste jongeren

Het totaal aantal overbelasten in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs in de regio Arnhem bedraagt ruim 4.600 jongeren. Dat is bijna 14 procent van het totaal aantal deelnemers aan het onderwijs in de regio. In het voortgezet onderwijs is 11,6 procent van het totaal aantal deelnemers overbelast en in het middelbaar beroepsonderwijs 17,9 procent. Onderstaande tabel geeft een overzicht.

Tabel 6 – Totaal aantal overbelasten in VO en MBO

	Totaal aantal deelnemers	Totaal overbelasten	
		Aantal	Percentages
Voortgezet onderwijs	22.170	2.572	11,6
Middelbaar beroepsonderwijs	11.329	2.030	17,9
Totaal	33.499	4.602	13,7

De percentages geven het gemiddelde voor de regio per onderwijstype. Achter de gemiddelden gaan grote verschillen per onderwijslocatie schuil. Later in dit hoofdstuk (3.3 en 3.4) gaan we hier nader op in.

Zoals eerder aangegeven omvat het overzicht van de VO-scholen ook twee scholen voor voortgezet speciaal onderwijs. Leerlingen van het VSO hebben per definitie te maken met een beperking en/of problematiek en behoren daardoor volgens de definitie eerder tot de overbelasten. Een groot aantal van de overbelasten in het VO is dan ook te vinden in het VSO. Voor een zuiver beeld van de problematiek in het voortgezet onderwijs geven we daarom ook de cijfers voor het VO exclusief het VSO.

Tabel 6a – Totaal aantal overbelasten in VO (exclusief het VSO)

	Totaal aantal deelnemers	Totaal overbelasten	
		Aantal	Percentages
Voortgezet onderwijs	21.279	1.814	8,5

3.2 Twee typen overbelasten

In hoofdstuk 2 hebben we een onderscheid gemaakt tussen twee typen van overbelasting in de vorm van twee profielen. Het eerste profiel heeft als hoofdkenmerk gedragsproblematiek. Zoals uitgelegd gaat het in dit profiel zowel om gedragsproblemen als om psychische problemen, waaronder ook stoornissen. Naast deze gedragsproblemen hebben de jongeren met dit profiel ook te maken met andersoortige problemen, veelal ook persoonlijke problematiek en bijna altijd problemen met school of studie. Het tweede profiel heeft persoonlijke problematiek als hoofdkenmerk. Net als in het profiel gedragsproblematiek gaat het ook hier meestal om een stapeling van problemen, inclusief problemen met school of studie. In dit profiel is er echter geen sprake van gedragsproblemen (psychische problemen, stoornissen). Hoewel beide profielen staan voor een zware problematiek zijn ze verschillend in de wijze waarop ze zich uiten en in de aard van de hulpverlening die nodig is.

In het onderzoek zijn de scholen gevraagd om een onderscheid te maken in de twee profielen. De onderstaande tabel laat zien dat de twee profielen ongeveer even vaak voorkomen, maar dat er een verschil is tussen het VO en het MBO.

Tabel 7 – Uitsplitsing overbelasten naar probleemprofiel (percentage van totaal aantal overbelasten; VO exclusief VSO)²

	Percentage overbelasten		Aantal Totaal overbelasten
	Profiel Gedrag	Profiel Persoonlijk	
Voortgezet onderwijs	62	38	1.814
Middelbaar beroepsonderwijs	46	54	2.042
Totaal	54	46	3.856

Het verschil tussen VO en MBO hangt samen met persoonskenmerken als geslacht en leeftijd. Bij jongeren van 18-23 jaar spelen persoonlijke problemen, zoals huisvesting, schulden, verslaving of ziekte, een grotere rol. Zowel in het voortgezet onderwijs als middelbaar beroepsonderwijs hebben mannelijke overbelasten vaker te maken met Gedragsproblematiek dan vrouwen. Uit ander onderzoek in het kader van de Regiomonitor VSV

² Omdat er in het onderzoek geen betrouwbare gegevens over de profielen van overbelasten in het VSO zijn, blijft het VSO hier buiten beschouwing.

Utrecht blijkt dat de gedragsproblematiek van mannen en vrouwen in grote lijnen wat anders is.³ Vrouwen hebben vaker te maken met psychosociale en internaliserende gedragsproblemen en mannen vaker met externaliserende gedragsproblemen en problematisch gedrag op school.

In het voortgezet onderwijs treden geen verschillen op in geslacht bij het profiel Persoonlijke problematiek. In het middelbaar beroepsonderwijs is echter wel een verschil zichtbaar. Vrouwelijke overbelasten in het mbo hebben vaker te maken met Persoonlijke problematiek dan mannelijke overbelasten in het mbo. Onderstaande tabel laat dit zien.

Tabel 8 – Uitsplitsing overbelasten naar probleemprofiel en geslacht (percentage van totaal aantal overbelasten)

	Percentage overbelasten				Aantal
	Profiel Gedrag / Man	Profiel Gedrag / Vrouw	Profiel Persoonlijk / Man	Profiel Persoonlijk / Vrouw	Totaal overbelasten
Voortgezet onderwijs	38	24	19	19	1.814
Middelbaar beroepsonderwijs	29	18	24	29	2.042
Totaal	33	21	22	24	3.856

Het profiel Persoonlijke problematiek komt dan ook relatief vaak voor bij opleidingen (en sectoren) waar relatief veel vrouwelijke deelnemers zijn, zoals uiterlijke verzorging en zorg & welzijn.

Uit het genoemde andere onderzoek in het kader van de Regiomonitor VSV Utrecht weten we dat vrouwelijke mbo-deelnemers vaker te maken hebben met problemen in de thuis- of privésituatie (Persoonlijke problematiek). Deze uitkomsten komen overeen met de verschillen die we in dit onderzoek in de regio Arnhem zien.

Het profiel van overbelasting hangt niet alleen samen met persoonskenmerken als leeftijd of geslacht. Als we kijken naar de verhouding tussen de twee profielen per onderwijstype, dan zien we dat de overbelasten in vmbo-t (leerjaar 3-4), havo, (4-5) en vwo (4-6) verreweg het meest Gedragsproblematiek hebben: iets meer dan zeventig procent heeft het profiel Gedragsproblematiek. Ook in de brugklassen en in het praktijkonderwijs zien we dat een ruime meerderheid van de overbelasten het profiel Gedragsproblematiek heeft. Dat is anders bij de overbelasten in het vmbo-basisberoepsgericht (leerjaar 3-4) en -kaderberoepsgericht (3-4): respectievelijk 53 en 47 procent van deze overbelasten heeft het profiel Persoonlijke problematiek. Het is een aanwijzing dat deze leerlingen relatief vaker in de problemen komen door hun thuis- en privésituatie.

³ Het betreft onderzoek naar de probleemkenmerken van deelnemers aan het schoolmaatschappelijk werk binnen ROC Midden Nederland.

In het MBO komt zoals gezegd bij de overbelasten het profiel Persoonlijke problematiek het meest voor. Dat geldt echter niet voor de leerlingen op niveau 1. Op dat niveau hebben de overbelaste deelnemers vaker (57%) het profiel Gedragsproblematiek.

3.3 Overbelaste jongeren in het VO⁴

Het voortgezet onderwijs in de regio Arnhem kent naar schatting 1.800 overbelasten. Alle onderwijslocaties hebben te maken met overbelaste leerlingen, maar er zijn grote verschillen tussen scholen. Er zijn verschillende factoren die een rol spelen bij de hoogte van het aantal overbelasten per onderwijslocatie: de omvang van de school, het type onderwijs dat wordt aangeboden, het karakter van de school, de vestigingsplaats van de school en de zorgstructuur in de school.

Omvang van de school

Allereerst speelt de omvang van de onderwijslocatie (school) een belangrijke rol in de bepaling van het aantal overbelasten. Zo zijn er een aantal grote scholen in de regio, met meer dan duizend leerlingen. Deze scholen hebben een percentage overbelasten dat (ver) onder het gemiddelde ligt, maar een laag percentage van een groot aantal leidt nog altijd tot veel overbelasten. Zo komt het fenomeen overbelasting op deze scholen relatief weinig voor, maar leveren zij toch in absolute aantallen veel overbelasten. De zes grootste onderwijslocaties in de regio (met allen meer dan duizend leerlingen) zijn goed voor bijna een derde van het aantal overbelasten in het VO.

Type onderwijs

Het percentage overbelasten verschilt, zoals te verwachten is, per onderwijstype. In het vmbo-basisberoepsgericht is dertig procent van de leerlingen overbelast. In het vmbo-t, havo en vwo ligt het percentage overbelasten rond de vijf procent.

---

4 Deze paragraaf heeft betrekking op scholen voor voortgezet onderwijs, exclusief het voortgezet speciaal onderwijs.

Tabel 9 – Uitsplitsing overbelasten naar onderwijstype (percentage van totaal aantal leerlingen)

	Percentage overbelasten	Totaal aantal leerlingen
Leerjaar 1	7,7	4.325
Leerjaar 2	8,3	4.513
Leerjaar 3	7,9	2.161
VMBO-B 3-4	30,4	860
VMBO-K 3-4	14,9	1.244
VMBO-(g)T 3-4	6,1	2.332
HAVO 4-5	5,3	2.571
VWO 4-6	4,5	2.777
Praktijkonderwijs (alle leerjaren)	22,4	335
Overige	7,5	161
Totaal	8,5	21.279

In tabel 9 is te zien dat het praktijkonderwijs en vmbo (basis en kader) veruit het hoogste percentage overbelasten hebben. Tegelijkertijd zien we dat het aantal leerlingen in dat onderwijs relatief beperkt is. Als we kijken waar de overbelasten in het VO vandaan komen, zien we dan ook een ander beeld.

Tabel 10 – Verdeling van de overbelasten in het VO naar onderwijstype (percentage van totaal aantal overbelasten in het VO)

	Percentage overbelasten	Aantal overbelasten
Leerjaar 1	18	333
Leerjaar 2	21	374
Leerjaar 3	9	170
VMBO-B 3-4	14	262
VMBO-K 3-4	10	185
VMBO-(g)T 3-4	8	141
HAVO 4-5	8	136
VWO 4-6	7	126
Praktijkonderwijs (alle leerjaren)	4	75
Overige	1	12
Totaal	100	1.814

Omdat de eerste twee leerjaren (brugklas) niet uitgesplitst zijn naar onderwijsniveau is het niet mogelijk een onderscheid te maken naar onderwijstype. Duidelijk is wel dat het grootste deel van de overbelasten uit de brugklassen komt, namelijk bijna veertig procent. Dat betekent ook dat een groot deel van de overbelasten, meer dan 700, tussen twaalf en veertien jaar oud is. Een ander opvallend punt is het grote aantal overbelasten afkomstig

uit het havo en vwo. Wanneer we het leerjaar 3 bij het havo en vwo rekenen, dan is bijna een kwart van overbelasten afkomstig uit het havo/vwo. Dat is evenveel als uit het vmbo-basis/kader.

Hoewel overbelasting dus het minst vaak voorkomt op het havo en vwo, is - door het grote aantal havo/vwo-leerlingen - toch bijna een kwart van de overbelasten afkomstig van het havo/vwo.

Karakter van de school

Er zijn grote verschillen tussen scholen die een zelfde onderwijstype aanbieden. Er zijn scholen met een breed vmbo-aanbod met een percentage onder het VO-gemiddelde en er zijn scholen met een zelfde aanbod die een percentage ver boven het gemiddelde hebben. Het heeft deels te maken met het karakter van de school. Sommige scholen trekken van oudsher leerlingen die aangewezen zijn op extra ondersteuning en begeleiding. Deze scholen onderscheiden zich door hun onderwijs- en zorgaanbod.

Vestigingsplaats van de school

Het karakter van de school wordt mede bepaald door de vestigingsplaats van de school. Het maakt een verschil of de school gevestigd is in een achterstandswijk in de grote stad of in een kleinere plaats met minder achterstandsproblematiek. Zo zien we dat de scholen in Arnhem relatief meer te maken hebben met overbelasten, zeker wat betreft het profiel Persoonlijke problematiek, dat (in combinatie met vmbo-basis/kader) vaak verwijst naar een problematische thuis/gezinssituatie. Bepaalde Arnhemse vmbo-locaties springen eruit met percentages overbelasten van drie- tot viermaal het gemiddelde (25-35%).

Zorgstructuur in de school

Tot slot moet erop gewezen worden dat het gemeten percentage overbelasten ook samenhangt met de zorgstructuur van de onderwijslocatie. Scholen die hun zorgstructuur goed op orde hebben, zijn beter en eerder in staat om leerlingen met problemen te signaleren. Vaak hebben zij ook hun registratie en dossiers beter op orde. Het is dus zeer wel denkbaar dat een laag percentage overbelasten ook iets kan zeggen over de zorgstructuur van de school. De interviews in het onderzoek en de reacties op de enquête bevestigen het vermoeden dat sommige scholen hun zorg en registratie onvoldoende op orde hebben om een goed beeld te kunnen geven van het aantal overbelasten op hun school.

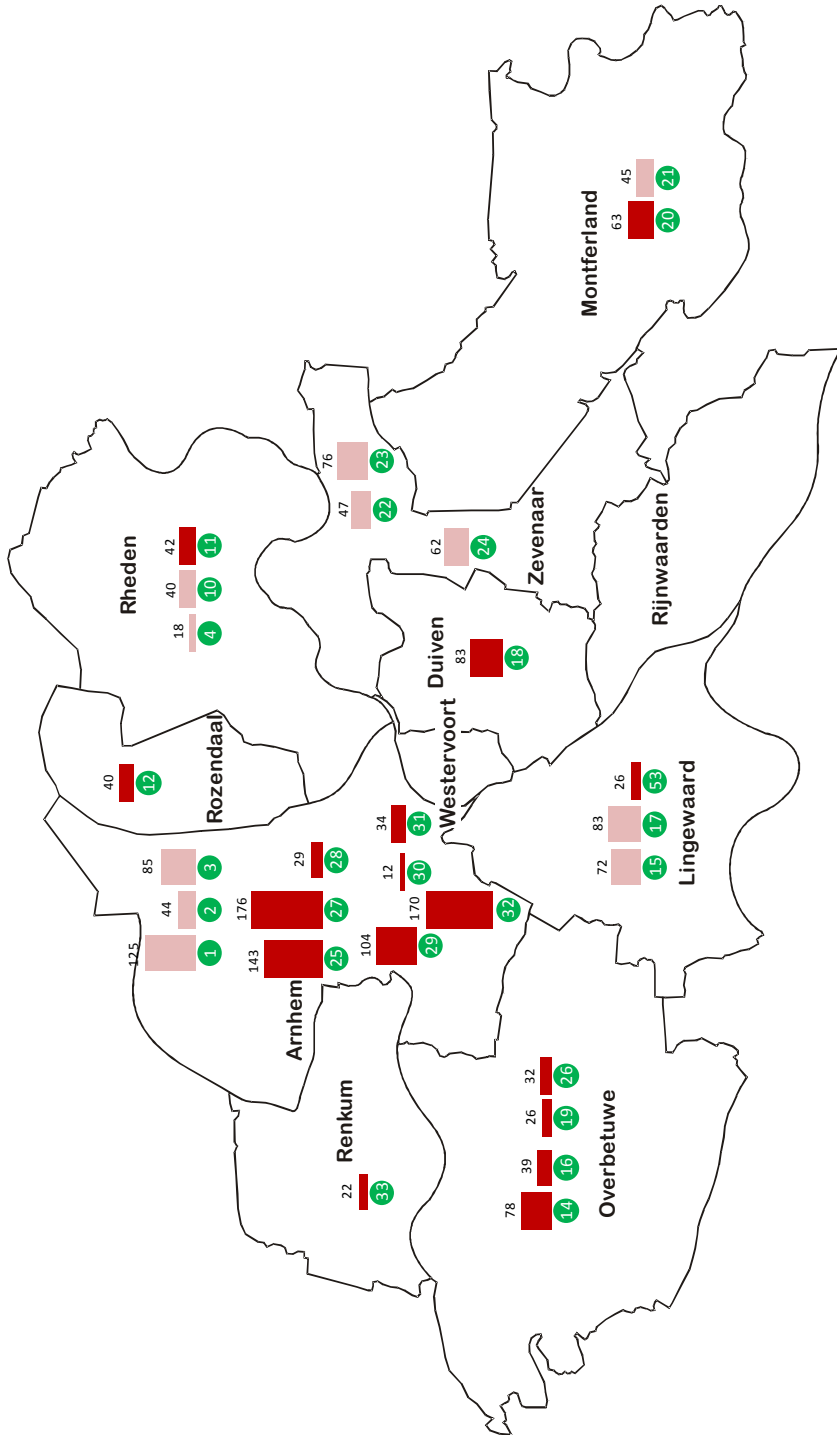
Het is bijvoorbeeld opvallend dat het percentage overbelasten in het vmbo-theoretisch laag ligt, namelijk op 6,1 procent, terwijl het percentage overbelasten in het mbo op niveau 4 meer dan het dubbele is (12,5%). Dat terwijl toch het merendeel van de vmbo-t leerlingen doorstroomt naar het mbo op niveau 4.

We hebben verschillende redenen genoemd voor de uiteenlopende percentages overbelasten in het VO. De volgende tabel geeft een totaal overzicht van alle onderwijslocatie in het VO met aantallen en percentages overbelasten. Voor locaties die cursief gedrukt staan betreft het schattingen (zie hoofdstuk 2).

Tabel 11 – Uitsplitsing overbelasten naar onderwijslocatie VO (excl. VSO)

		Aantal overbelasten (profiel/geslacht)				Percentage	
		Gedrag/ Man	Gedrag/ Vrouw	Per- soon- lijk/ Man	Per- soon- lijk/ Vrouw	Totaal over- belasten	Overbe- lasten / totaal deel- nemers
1	<i>Arentheem – Leerpark Presikhaaf</i>	42	21	30	31	125	31
2	<i>Arentheem – Middachtensingel</i>	18	11	8	7	44	17
3	<i>Arentheem – Thomas a Kempis</i>	34	23	14	14	85	6
4	<i>Arentheem – Titus Brandsma</i>	7	5	3	3	18	6
10	<i>Groenhorst – Groenhorst College (VMBO)</i>	13	9	8	9	40	14
11	<i>Het Rhedens – Dieren</i>	9	8	12	13	42	4
12	<i>Het Rhedens – Rozendaal</i>	13	10	11	6	40	5
14	<i>Over Betuwe – Hendrik Pierson College</i>	46	32	0	0	78	7
15	<i>Over Betuwe College De Heister – Bemmeler</i>	30	20	11	11	72	6
16	<i>Over Betuwe College – Elst</i>	18	3	8	10	39	8
17	<i>Over Betuwe College – Huissen</i>	27	19	17	20	83	12
53	<i>Over Betuwe College Junior – Bemmeler</i>	6	3	8	9	26	4
18	<i>Quadraam – Candea College</i>	45	26	1	11	83	3
19	<i>Quadraam – Het Westeraam</i>	3	9	5	9	26	6
20	<i>Quadraam – IVO Symbion</i>	40	18	2	3	63	33
21	<i>Quadraam – Liemers College, locatie Didam</i>	18	11	8	8	45	7
22	<i>Quadraam – Liemers College, locatie Heerenmäten</i>	20	13	7	7	47	6
23	<i>Quadraam – Liemers College, locatie Vestersbos</i>	23	17	16	20	76	13
24	<i>Quadraam – Liemers College, locatie Zonegge</i>	23	15	11	12	62	8
25	<i>Quadraam – Lorentz lyceum</i>	64	56	13	10	143	11
26	<i>Quadraam – Lyceum Elst</i>	9	7	10	6	32	12
27	<i>Quadraam – Maarten van Rossem</i>	73	35	32	36	176	36
28	<i>Quadraam – Montessori college</i>	6	17	2	4	29	5
29	<i>Quadraam – Olympus College</i>	28	19	26	31	104	8
30	<i>Quadraam – Probus</i>	7	1	3	1	12	8
31	<i>Quadraam – Stedelijk gymnasium</i>	22	7	4	1	34	4
32	<i>VMBO t Venster</i>	46	22	52	50	170	24
33	<i>Stichting Dorenweerd – Dorenweerd College</i>	3	5	8	6	22	2
	Totaal voortgezet onderwijs	693	442	330	348	1.816	8,5

Figuur 3 – Regiokaart met aantal overbelasten per onderwijslocatie in het VO

Tot slot van deze paragraaf tonen we een kaart van de regio met daarop de aantallen overbelasten per onderwijslocatie⁵. De kaart laat nogmaals duidelijk zien waar het in het VO om gaat:

- enerzijds om concentraties van overbelasten op bepaalde onderwijslocaties ('hotspots');
- anderzijds om een brede spreiding over alle onderwijslocaties.

Er is dus zowel sprake van concentratie, als van verdunning. Het is een belangrijke constatering met het oog op een mogelijke (extra) ondersteuning van overbelaste leerlingen. Aan de ene kant is het mogelijk om gericht in te zetten op bepaalde concentratiescholen. Aan de andere kant is een bredere benadering nodig voor meer incidentele, verspreid voorkomende gevallen. De cijfers laten zien dat overbelasting niet het probleem is van één onderwijstype of enkele scholen. Het is een probleem dat over de volle breedte van het voortgezet onderwijs voorkomt.

3.4 Overbelaste jongeren in het MBO

Het aantal overbelasten in het MBO bedraagt ruim 2.000. Er zijn vier aanbieders van middelbaar beroepsonderwijs in de regio, namelijk Rijn IJssel, ROC A12, AOC Groenhorst College en AOC Helicon Opleidingen. De beide AOC's hebben meerdere vestigingen in het land en voornamelijk ook in andere regio's. Beide hebben een relatief kleine vestiging (300-400 deelnemers) in de regio Arnhem. Ook ROC A12 heeft het merendeel van de deelnemers op locaties buiten de regio Arnhem. Het heeft twee locaties in de regio, waarvan die in Velp met zestienhonderd deelnemers de grootste is. De locatie in Huissen heeft slechts enkele tientallen deelnemers.

Met bijna tienduizend deelnemers en vijftien onderwijslocaties bepaalt Rijn IJssel dus in belangrijke mate het beeld van het MBO in de regio. Het ROC heeft een breed aanbod van sectoren en opleidingen en naast verschillende onderwijslocaties in Arnhem ook locaties in Wageningen en Elst.

In het MBO doet zich een vergelijkbaar verschijnsel voor als in het VO: op de lagere onderwijsniveaus is het percentage overbelasten het hoogst, maar in absolute aantallen komen veel overbelasten juist uit de hogere opleidingsniveaus. We tonen eerst de tabel met het percentage overbelasten per niveau.

---

5 Voor locaties die in een lichtere kleur (roze) zijn weergegeven betreft het schattingen.

Tabel 12 – Uitsplitsing overbelasten naar opleidingsniveau (percentage van totaal aantal deelnemers)

	Percentage overbelasten	Totaal aantal deelnemers
MBO niveau 1	80,7	358
MBO niveau 2	26,7	2.219
MBO niveau 3	12,6	3.701
MBO niveau 4	13,5	4.604
VAVO	13,2	447
Totaal	17,9	11.329

Niveau 1 springt eruit met tachtig procent overbelasten. Het hoge percentage wordt voornamelijk bepaald door de Pasvorm, een speciale onderwijsvoorziening van Rijn IJssel (zie hoofdstuk 4). Het overgrote deel van de MBO-deelnemers op niveau 1 in de regio zit op de Pasvorm. Verder zien we dat het percentage overbelasten op niveau 2 tweemaal zo hoog is als op niveau 3 en 4. Het VAVO neemt in het overzicht een bijzondere positie in. Het VAVO is in belangrijke mate tweede kans onderwijs voor jongeren afkomstig uit het reguliere voortgezet onderwijs.

Aansluitend op de vorige tabel tonen we nu de spreiding van de overbelasten naar opleidingsniveau.

Tabel 13 – Verdeling van de overbelasten in het MBO naar opleidingsniveau (percentage van totaal aantal overbelasten in het MBO)

	Percentage overbelasten	Aantal overbelasten
MBO niveau 1	14	289
MBO niveau 2	29	592
MBO niveau 3	23	467
MBO niveau 4	31	623
VAVO	3	59
Totaal	100	2.030

Net als in het VO zien we dat overbelasting geen exclusief probleem van de lagere opleidingsniveaus is. Integendeel, meer dan de helft van de overbelaste jongeren in het MBO volgt een opleiding op niveau 3 of 4. In absolute aantallen levert het MBO-niveau 4 het hoogste aantal overbelasten, namelijk ruim 600. Voor alle duidelijkheid benadrukken we dat overbelasting op de niveaus 3 en 4 relatief weinig voorkomt. Door de grote deelnemersaantallen levert dat lage percentage echter toch de grootste aantallen overbelasten op.

De constatering dat er zoveel overbelasten zijn op de hogere opleidingsniveaus komt overeen met de bevindingen uit vergelijkbaar onderzoek in het Utrechtse MBO.⁶ Het geeft aan dat naast de traditionele aanpak - vaak gericht op toeleiding naar de arbeidsmarkt - ook een meer gedifferentieerde benadering nodig is die aansluit bij deelnemers op de hogere opleidingsniveaus in het MBO.

De meeste onderwijslocaties in het MBO hebben een percentage overbelasten dat ligt tussen 13 en 25 procent. De verschillen hangen voor een deel samen met het opleidingsaanbod (niveau). Op basis van de beschikbare onderzoeksgegevens is het niet mogelijk om een betrouwbare analyse te maken van de oorzaken van de verschillen. Door het ontbreken van gegevens over enkele locaties kan geen goede vergelijking tussen bijvoorbeeld sectoren of opleidingsclusters gemaakt worden.

Uitschieter wat betreft het percentage overbelasten is de reeds genoemde Pasvorm, met 81 procent overbelasten. Aan de andere kant van het spectrum valt op dat het percentage overbelasten op de locaties van ROC A12 in Velp en Huissen zeer laag is. Voor de locatie Velp ligt het percentage overbelasten op minder dan vijf procent en voor de locatie Huissen (met 60 deelnemers) op nul. De locaties van ROC A12 wijken daarmee niet alleen sterk af van het gemiddelde voor de regio, maar komen ook veel lager uit dan alle laagste scores bij alle andere locaties (het verder laagste percentage bedraagt 13 procent).

De volgende tabel toont de aantallen en percentages overbelasten per onderwijslocatie MBO. Voor de cursief gedrukte locaties betreft het een (gedeeltelijke) schatting (zie 2.4).

---

6 Regiomonitor VSV Utrecht: Uitvallers en zorgdeelnemers van ROC Midden Nederland. KBA, 2011

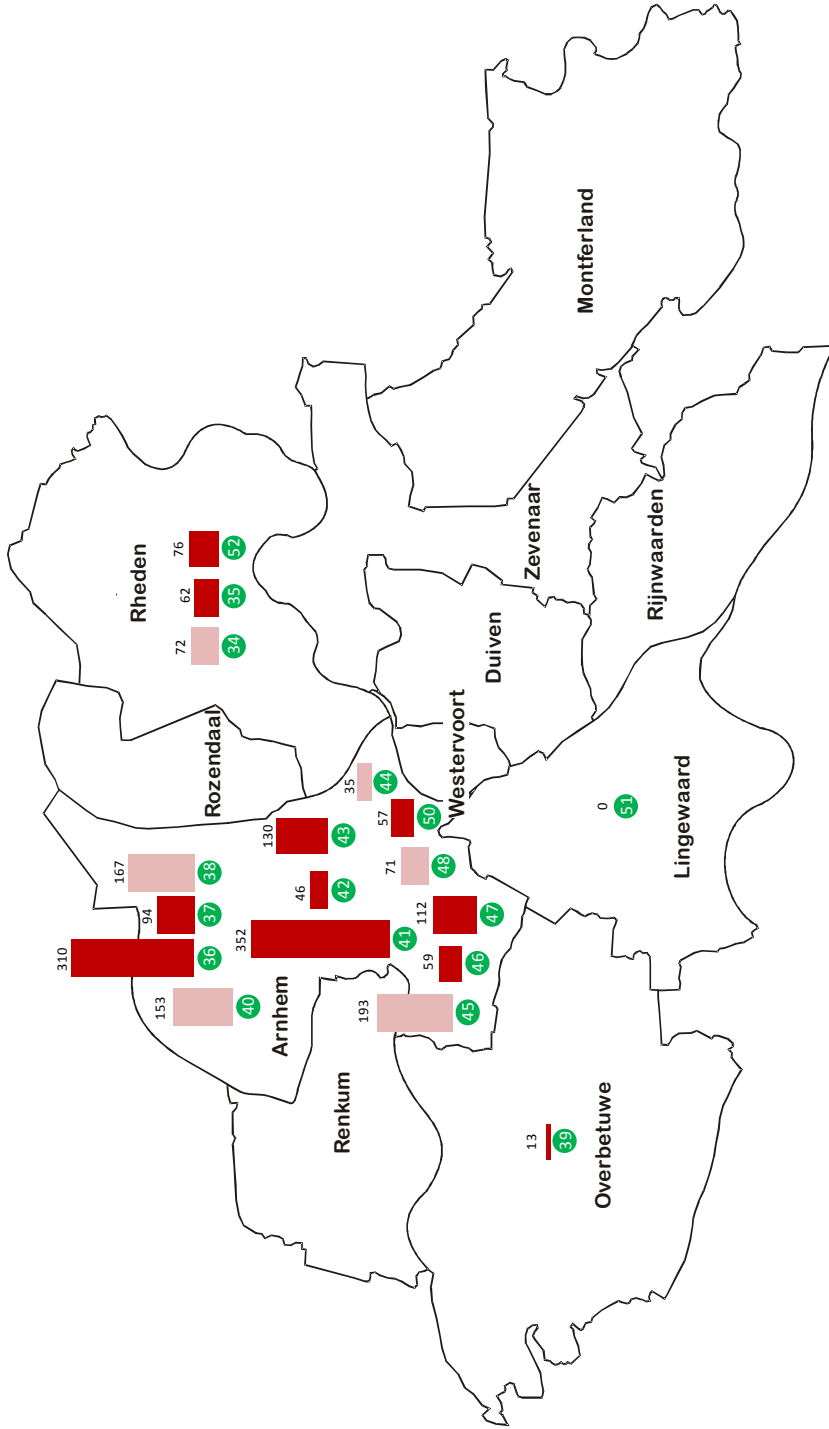
Tabel 14 – Uitsplitsing overbelasten naar onderwijslocatie MBO

	Aantal overbelasten (profiel/geslacht)					Percentage
	Gedrag/ Man	Gedrag/ Vrouw	Persoon- lijk/ Man	Persoon- lijk/ Vrouw	Totaal over- belasten	
34 AOC Groenhorst – Groenhorst College Velp (Middachtensingel)	22	15	17	19	72	25
35 MBO Helicon Velp	18	11	16	17	62	15
36 Rijn IJssel – Alexanderstraat (Pasvorm Arnhem)	98	76	74	62	310	81
37 Rijn IJssel – Apeldoornseweg (Vaksch Wag., loc. Arnhem)	54	17	11	12	94	14
38 Rijn IJssel – Beukenlaan (CIOS)	50	27	41	49	167	14
39 Rijn IJssel – Elst, Westeraam (Zorg-Welzijn)	1	3	4	5	13	16
40 Rijn IJssel – Kronenburgsingel (Zorg)	32	38	23	61	153	16
41 Rijn IJssel – Middachtensingel (Ec en Uiterlij- ke Verz)	64	54	105	129	352	20
42 Rijn IJssel – Oude Kraan (Welzijn)	15	7	10	14	46	20
43 Rijn IJssel – Thorbeckestraat (afdeling KCMD)	26	22	23	58	130	16
44 Rijn IJssel – Velperweg (afdeling KCMD)	13	4	9	9	35	17
45 Rijn IJssel – Thorbeckestraat (Loopbaanklas tech & ICT Tech)	57	34	46	56	193	19
46 Rijn IJssel – Utrechtsestraat (Pasvorm & Educatie)	12	15	19	13	59	13
47 Rijn IJssel – Velperweg (ICT Techniek)	68	4	34	6	112	25
48 Rijn IJssel – Veluwestraat (Welzijn)	21	11	18	20	71	13
50 Rijn IJssel – Zijpendaalseweg (Labtechniek)	16	11	16	14	57	22
51 ROC A12 – Huissen	0	0	0	0	0	0
52 ROC A12 – Velp	2	4	22	48	76	5
Totaal middelbaar beroepsonderwijs	576	356	496	602	2.030	17,9

Tot slot tonen we wederom de regiokaart met daarin vermeld het aantal overbelasten per MBO-locatie⁷.

⁷ Voor locaties die in een lichtere kleur (roze) zijn weergegeven betreft het een (gedeeltelijke) schatting.

Figuur 4 – Regiokaart met aantal overbelasten per onderwijslocatie in het MBO

3.4 Gemeenten en overbelaste jongeren

In het onderzoek zijn geen gegevens verzameld over individuele jongeren, anders dan hun probleemprofiel. Het is daarom niet mogelijk om aan te geven uit welke woonplaats de overbelasten afkomstig zijn. Om toch een indicatie te krijgen van de spreiding is voor het voortgezet onderwijs gekeken naar het voedingsgebied van de afzonderlijke onderwijslocaties.⁸

Tabel 15 – Voedingsgebied van onderwijslocaties VO (excl. VSO)

	Voedingsgebied: Gemeenten met marktaandeel van 30 procent of meer
<i>Arentheem – Leerpark Presikhaaf VMBO</i>	Arnhem (71%)
<i>Arentheem – Middachtensingel</i>	Arnhem (74%)
<i>Arentheem – Thomas a Kempis</i>	Arnhem (67%)
<i>Arentheem – Titus Brandsma</i>	Rheden (45%), Arnhem (42%)
<i>Groenhorst – Groenhorst College (VMBO)</i>	Rheden (30%)
Het Rhedens – Dieren	Rheden (67%)
Het Rhedens – Rozendaal	Rheden (71%)
Over Betuwe – Hendrik Pierson College	Overbetuwe (78%)
<i>Over Betuwe College De Heister – Bemmel</i>	Lingewaard (81%)
Over Betuwe College – Elst	Overbetuwe (59%), Arnhem (38%)
<i>Over Betuwe College – Huissen</i>	Lingewaard (50%), Arnhem (45%)
Quadraam – Candea College	Duiven (67%)
Quadraam – Het Westeraam	Arnhem (46%), Overbetuwe (41%)
Quadraam – IVO Symbion	Montferland (31%)
<i>Quadraam – Liemers College, alle locaties</i>	Zevenaar (43%), Montferland (30%)
Quadraam – Lorentz lyceum	Arnhem (68%)
Quadraam – Lyceum Elst	Overbetuwe (49%), Arnhem (39%)
Quadraam – Maarten van Rossem	Arnhem (83%)
Quadraam – Montessori college	Arnhem (61%)
Quadraam – Olympus College	Arnhem (77%)
Quadraam – Probus	Arnhem (75%)
Quadraam – Stedelijk gymnasium	Arnhem (45%)
VMBO t Venster	Arnhem (54%)
Stichting Dorenweerd – Dorenweerd College	Renkum (78%)
Over Betuwe College Junior – Bemmel	Lingewaard (81%)

Niet alle scholen hebben één gemeente als belangrijkste voedingsgebied. Met name scholen in de plaatsen rondom Arnhem trekken ook veel Arnhemse leerlingen.

Door nu de onderwijslocaties per gemeente samen te nemen ontstaat een indruk van het aandeel dat de afzonderlijke gemeenten hebben in het aantal overbelasten.

⁸ Gegevens over het voedingsgebied zijn afkomstig van de website schoolvo.nl (SchoolVensters Online).

Tabel 16 – Uitsplitsing overbelasten naar vestigingsgemeente (voortgezet onderwijs)⁹

	Aantal		Percentage	
	Totaal deelnemers	Totaal overbelasten	Totaal overbelasten / totaal deelnemers	Voedingsgemeente
Gemeente Arnhem				
Quadraam – Maarten van Rossem	486	176	36	Arnhem (83%)
VMBO t Venster	719	170	24	Arnhem (54%)
<i>Arentheem – Leerpark</i>	408	125	15	Arnhem (71%)
<i>Presikhaaf VMBO</i>				
Quadraam – Lorentz lyceum	1293	143	11	Arnhem (68%)
Quadraam – Olympus College	1363	104	8	Arnhem (77%)
Quadraam – Probus	142	12	8	Arnhem (75%)
<i>Arentheem – Middachtensingel</i>	267	44	7	Arnhem (74%)
<i>Arentheem – Thomas a Kempis</i>	1386	85	6	Arnhem (67%)
Quadraam – Montessori college	568	29	5	Arnhem (61%)
Quadraam – Stedelijk gymnasium	967	34	4	Arnhem (45%)
Totaal Gemeente Arnhem	7.599	922	12	
Gemeente Rheden				
<i>Groenhorst – Groenhorst College (VMBO)</i>	292	40	14	Rheden (30%)
<i>Arentheem – Titus Brandsma</i>	284	18	6	Rheden (45%), Arnhem (42%)
Het Rhedens – Dieren	984	42	4	Rheden (67%)
Totaal Gemeente Rheden	1.560	100	6	
Gemeente Renkum				
Stichting Dorenweerd – Dorenweerd College	985	22	2	Renkum (78%)
Gemeente Rozendaal				
Het Rhedens – Rozendaal	845	40	5	Rheden (71%)
Gemeente Overbetuwe				
Quadraam – Lyceum Elst	267	32	12	Overbetuwe (49%), Arnhem (39%)
Over Betuwe College – Elst	469	39	8	Overbetuwe (59%), Arnhem (38%)
Over Betuwe – Hendrik Pierson College	1108	78	7	Overbetuwe (78%)
Quadraam – Het Westeraam	408	26	6	Arnhem (46%), Overbetuwe (41%)
Totaal Gemeente Overbetuwe	2252	175	8	

9 De gemeente Rijnwaarden behoort ook tot de regio Arnhem, maar heeft geen vestigingen voor VO binnen de gemeentegrenzen.

	Aantal		Percentage	
	Totaal deelnemers	Totaal overbelasten	Totaal overbelasten / totaal deelnemers	Voedingsgemeente
Gemeente Lingewaard				
<i>Over Betuwe College – Huissen</i>	688	83	12	Lingewaard (50%), Arnhem (45%)
<i>Over Betuwe College De Heister – Bemmelen</i>	1219	72	6	Lingewaard (81%)
<i>Over Betuwe College Junior – Bemmelen</i>	650	26	4	Lingewaard (81%)
Totaal Gemeente Lingewaard	2557	181	7	
Gemeente Duiven				
<i>Quadraam – Candea College</i>	2416	83	3	Duiven (67%)
Gemeente Montferland				
<i>Quadraam – IVO Symbion</i>	193	63	33	Montferland (31%)
<i>Quadraam – Liemers College, locatie Didam</i>	636	45	7	Zevenaar (43%), Montferland (30%)
Totaal Gemeente Montferland	829	108	13	
Gemeente Zevenaar				
<i>Quadraam – Liemers College, locatie Vestersbos</i>	592	76	13	Zevenaar (43%), Montferland (30%)
<i>Quadraam – Liemers College, locatie Zonegge</i>	821	62	8	
<i>Quadraam – Liemers College, locatie Heerenmäten</i>	823	47	6	
Totaal Gemeente Zevenaar	2236	185	8	

Als we de verdeling van leerlingen over de voedingsgebieden als indicatie aannemen voor de spreiding van de overbelasten, dan kunnen we op basis van de bovenstaande tabel een ruwe indicatie geven van de spreiding naar gemeenten. Daarbij moet worden opgemerkt dat het onmogelijk is om op basis van deze gegevens het aantal overbelasten per gemeente te schatten. Zeker uit de gemeenten aan de randen van de regio gaan immers veel jongeren buiten de regio op school. In dit onderzoek zijn alleen de scholen binnen de regio betrokken, dus leerlingen van scholen in aangrenzende gemeenten zijn niet in beeld.

De in Arnhem gevestigde scholen hebben samen ruim 920 overbelasten. Op basis van de verdeling naar voedingsgebieden zijn er daarvan 635 afkomstig uit Arnhem zelf. Er zijn daarnaast scholen buiten Arnhem waar jongeren uit Arnhem 38-45 procent van de leerlingen uit maken. Op die scholen zitten naar schatting nog eens 85 overbelasten uit Arnhem. Vanzelfsprekend zullen er ook op nog andere scholen Arnhemse overbelasten zitten, maar

die cijfers zijn in het onderzoek niet beschikbaar. Kijken we alleen naar de scholen waar Arnhemse jongeren 39 procent of meer van de leerlingen vormen, dan bedraagt het aantal Arnhemse overbelasten op die scholen ongeveer 720.

Voeren we dezelfde berekening uit voor de andere gemeenten, dan komen we op de volgende getallen:

Tabel 17 – Aantal overbelasten per gemeente op basis van voedingsgebieden

	Aantal overbelasten op scholen	Aandeel gemeente (%)
Arnhem	720	55
Lingewaard	121	9
Overbetuwe	110	8
Zevenaar	99	8
Montferland	89	7
Rheden	77	6
Duiven	56	4
Rozendaal	28	2
Renkum	17	1
Totaal	1.317	100

Let op: de getallen zijn geen complete schatting van het aantal overbelasten per gemeente! Het totaal aantal overbelasten in de regio ligt immers op 1.800. Het aantal in de tabel betreft slechts een schatting op basis van de bekende voedingsgebieden. We kunnen de aantallen echter wel benutten om de verhouding tussen de gemeenten onderling te bepalen. Van alle overbelasten komt naar schatting meer dan de helft uit de gemeente Arnhem. De andere gemeenten in de regio hebben een veel kleiner, maar onderling meer vergelijkbaar aandeel. Het *aantal* overbelasten is echter ook in de kleinere gemeenten nog altijd substantieel.

3.5 Overbelasten en voortijdig schoolverlaten

Concentratie en spreiding van overbelasten

Hoewel het in de definitie van overbelasting is opgesloten dat de jongere ook problemen heeft op school, is zeker niet zo dat alle overbelasten voortijdig schoolverlaters worden. Een groot deel van de overbelasten in het onderwijs zit op scholen die in staat zijn om met zware problematiek om te gaan. Dat geldt voor onderwijsvoorzieningen die extra mogelijkheden hebben voor begeleiding en ondersteuning, of speciale programma's kunnen aanbieden, zoals de scholen voor voortgezet speciaal onderwijs, scholen voor praktijkonderwijs of in het mbo de Pasvorm. Daarmee is niet gezegd dat deze scholen de problematiek die ze in huis hebben ook altijd volledig aan kunnen. Zij zijn afhankelijk van de extra middelen die zij beschikbaar hebben, van de samenwerking met partners en van de toestroom

van jongeren met zware problematiek. In het volgende hoofdstuk komen we daar nader op terug.

Een ander deel van de overbelasten is terug te vinden op scholen, die weliswaar geen speciale status hebben, maar wel een traditie van opvang van jongeren met problemen. Het zijn veelal de vmbo-scholen in de grote stad die veel ervaring hebben met overbelasten. Er zijn duidelijk 'concentratiescholen' waar relatief veel overbelasten voorkomen. Hoewel het de vraag is of deze scholen voldoende toegerust zijn om de aantallen op te vangen waarmee zij worden geconfronteerd, geldt dat de overbelasten wel op een school zitten die hen extra kan helpen en oog heeft voor de problematiek.

Er kan dus worden vastgesteld dat veel overbelaste jongeren een plek hebben in het onderwijs waar zij geholpen worden.

De situatie is onduidelijker voor de onderwijslocaties waar het percentage overbelasten laag ligt en overbelasting dus een relatief weinig voorkomend probleem is. Dat geldt in het voortgezet onderwijs bijvoorbeeld voor brede scholengemeenschappen of avo-scholen. Overbelasting komt weinig voor, maar in absolute aantallen gaat het toch om grote getallen. Eerder gaven we al aan dat ze zorgstructuur en de mate waarin overbelasting wordt gesignaleerd en opgepakt, verschilt per school.

In het middelbaar beroepsonderwijs geldt hetzelfde verschijnsel: sommige opleidingen 'trekken' relatief veel overbelaste jongeren aan, terwijl andere opleidingen sporadisch met overbelaste deelnemers te maken krijgen.

Overbelasting en uitval

Het ligt voor de hand om een relatie te leggen tussen overbelasting van een jongere en eventueel schooluitval. Het onderzoek dat is uitgevoerd naar overbelaste jongeren in de regio Arnhem geeft geen zicht op de relatie tussen overbelasting en uitval. Daarvoor zou het nodig zijn individuele gegevens over probleemprofielen en schoolloopbanen te koppelen. Dat is in dit onderzoek niet gedaan. Op basis van ander onderzoek valt er wel iets te zeggen over de relatie tussen voortijdig schoolverlaten en overbelasting.

KBA heeft in 2010-2011 uitgebreid onderzoek gedaan naar overbelasting en voortijdig schoolverlaten in het MBO in Utrecht en Amersfoort. Uit dat onderzoek kwam naar voren dat schooluitval slechts voor een deel verklaard wordt door overbelasting. Van alle uitvallers bleek 28 procent te maken te hebben met overbelasting volgens de definitie die ook in het Arnhemse onderzoek wordt gehanteerd.¹⁰

In de regio Arnhem waren er in het schooljaar 2009-2010 in het MBO 780 nieuwe voortijdig schoolverlaters.¹¹

---

10 Regiomonitor VSV Utrecht: Uitvallers en zorgdeelnemers van ROC Midden Nederland. KBA, Nijmegen. 2011

11 De cijfers over nieuwe voortijdig schoolverlaters zijn afkomstig van DUO en worden landelijk als graadmeter gebruikt voor bepaling van de omvang van het voortijdig schoolverlaten. De cijfers geven geen precies beeld van de werkelijke situatie, omdat bijvoorbeeld deelnemers van het speciaal onderwijs of particulier onderwijs (nog) niet in de cijfers voorkomen en daardoor als vsv-ers worden aangemerkt.

Tabel 18 – Aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters in het VO en MBO per gemeente ¹²

	VSV in VO	VSV in MBO
Arnhem	120	353
Duiven	24	53
Lingewaard	22	64
Overbetuwe	36	80
Renkum	20	49
Rheden	26	60
Rijnwaarden	6	19
Rozendaal	1	0
Westervoort	12	29
Zevenaar	16	73
Totaal	283	780

Op grond van het onderzoek in Utrecht kan aangenomen dat 28 procent, ofwel 213 vsv-ers te maken had met overbelasting. Als hetzelfde percentage van toepassing is op het voortijdig schoolverlaten in het voortgezet onderwijs dan zijn er 79 overbelaste jongeren uitgevallen in het jaar 2009-2010.

Zoals we eerder zagen zijn er (op het meetmoment in 2011) in het VO en MBO respectievelijk 1.800 en 2.000 overbelasten. Nu is het nog steeds niet mogelijk om overbelasting en voortijdig schoolverlaten kwantitatief te relateren. De vsv-cijfers hebben immers betrekking op één jaar en vormen als het ware cohortgegevens: elk jaar vallen er bijna driehonderd overbelaste jongeren uit. Dit zijn zogenaamde 'nieuwe voortijdig schoolverlaters'. De VSV-ers van afgelopen jaren, die nog altijd geen werk of school hebben, blijven in deze getallen buiten beeld.

De cijfers over het aantal overbelasten in het onderwijs, zoals in dit onderzoek gemeten, geven een overzicht van alle leerjaren. Per leerjaar (of leeftijdscohort) zijn er in het voortgezet onderwijs 350-450 overbelasten. Als we de uitval van overbelasten aan één leerjaar/leeftijdcohort relateren dan valt ongeveer 20 procent van de overbelasten uit (79 van de 350-450).

Voor het mbo is een dergelijke schatting moeilijker te maken omdat het mbo geen leerjaren kent. Op grond van de verdeling naar opleidingsniveau (zie tabel 13) komen we tot een schatting van ongeveer 900 overbelasten per jaargang/cohort. Daarvan vallen er, ook weer volgens ruwe schatting, ruim 210 uit. Het percentage uitval onder de overbelasten in het mbo bedraagt bijna 25 procent.

Overbelast is nog niet verloren

Hoewel de hiervoor gepresenteerde percentages met de grootst mogelijk voorzichtigheid moeten worden gelezen, geven zij wel een duidelijke indicatie dat overbelasting niet één-op-één samenhangt met voortijdig schoolverlaten. Het lijkt erop dat de meeste overbelaste jongeren het redden om hun diploma en startkwalificatie te behalen. Dat bevestigt het

¹² Cijfers voor RMC-subregio Arnhem

beeld dat veel jongeren in het onderwijs goed geholpen worden, ook als zij te maken hebben met zware, complexe problematiek.

De andere kant van de medaille is dat het aantal overbelasten dat jaarlijks zonder startkwalificatie het onderwijs verlaat nog altijd aanzienlijk is. Naar schatting 290 jongeren met ernstige problematiek verlaat elk jaar het onderwijs zonder startkwalificatie. Het behoeft geen betoog dat juist de combinatie van overbelasting en geen startkwalificatie hen op de arbeidsmarkt - maar ook in de samenleving - extra kwetsbaar maakt.

Naast de geraamde 4.600 overbelaste jongeren binnen het onderwijs is er dus ook nog een aanzienlijke groep van enkele honderden overbelaste jongeren (in de leeftijd tot 23 jaar) die geen onderwijs meer volgen. Het totaal van alle overbelaste jongeren komt daarmee nog hoger te liggen, waarschijnlijk rond de 5.000. De meeste van deze 5.000 jongeren hoeven het niet zonder hulp te stellen. Zij zitten op scholen die hen ondersteunen, vaak met hulp van andere instanties. In het volgende hoofdstuk kijken we naar de inspanningen die worden verricht om overbelaste jongeren op het goede spoor te houden. We zien dat partijen in de regio daar voor het grootste deel in slagen, maar dat er dus een aanzienlijke groep is van enkele honderden jongeren per jaar, voor wie dat niet lukt.

4 Aanpak voor overbelaste jongeren

Het initiatief dat de gezamenlijke gemeenten en de Lerende Regio Arnhem hebben genomen om de problematiek van overbelaste jongeren in kaart te brengen omvat twee onderdelen: een regionaal onderzoek naar de aard en omvang van de problematiek en een traject van verbetering van de bestaande aanpak. De onderzoeksgegevens over de overbelaste jongeren dienen als input voor het verbetertraject. Daarnaast is gevraagd om in het onderzoek ook een eerste verkenning uit te voeren naar mogelijke, specifieke aandachtspunten voor het verbetertraject. Er zijn interviews gehouden met vertegenwoordigers van verschillende organisaties uit de regio. In de bijlage is een lijst opgenomen met namen van de personen en organisaties.

In dit hoofdstuk presenteren we de uitkomsten van de interviewronde. Het doel is niet om een omvattend overzicht te geven van alle initiatieven die te maken hebben met overbelaste jongeren, maar om een eerste schets te geven van punten waarop men verbeteringen noodzakelijk acht.

4.1 Niveaus van zorg

In het vorige hoofdstuk is beschreven dat het aantal overbelasten in de regio wordt geschat op 4.600. Deze jongeren zitten op school: 2.000 in het MBO, 1.800 in het VO en 800 in het voortgezet speciaal onderwijs. Naast de overbelaste jongeren in het onderwijs is er een groep van enkele honderden overbelaste voortijdig schoolverlaters. In het onderzoek hebben we ons gericht op overbelaste jongeren als een onderwijsproblematiek. Natuurlijk zijn er jongeren met zware problematiek die worden opgevangen in vormen van jeugdhulpverlening en voor wie het volgen van onderwijs tijdelijk of langdurig niet mogelijk is. Hoewel onderwijs soms bij de hulpverlening betrokken wordt, gaat het in deze gevallen niet om 'onderwijsproblematiek'. In het onderzoek beperken we ons tot jongeren die in principe in staat moeten worden geacht om - vaak met extra ondersteuning - onderwijs te kunnen volgen. Overbelaste jongeren, in deze definitie, horen thuis in het onderwijs.

In de interviews hebben we verkend of de jongeren in het onderwijs op de juiste plek zitten, of zij voldoende en de juiste ondersteuning krijgen en of zij daarmee voldoende geholpen zijn. Het is goed om daarbij een onderscheid te maken in verschillende lagen of niveaus van zorg waarmee jongeren te maken kunnen krijgen. Hoewel er verschillen zijn tussen scholen en onderwijssoorten kan er ruwweg een driedeling gemaakt worden:

- 1e niveau van zorg: basisniveau van de zorg in de school, direct verbonden met het primaire onderwijsproces, uitgevoerd door docenten, mentoren, studieloopbaanbegeleiders.
- 2e niveau van zorg: extra zorg in de school, uitgevoerd door deskundigen van de school zelf (individueel of in een intern zorgteam), uitgevoerd in samenwerking met externe

partners (vaak via een zorgadviesteam ZAT), veelal dichtbij het primaire proces en binnen school.

- 3e niveau van zorg: bovenschoolse onderwijsvoorzieningen met aangepaste programma's en werkomgeving.

De drie niveaus hebben, op een gestapeld, de figuur van een piramide, waarbij de onderste laag van de basiszorg alle leerlingen of studenten betreft en de top van speciale voorzieningen slechts bestemd is voor de zwaarste gevallen.

Vanzelfsprekend gaat het om een globale indeling. Zo kan er over gediscussieerd worden of een time-out of reboundvoorziening tot het tweede of derde niveau behoort. Een belangrijk criterium is de afstand tot het reguliere onderwijsproces: hoe dicht bij het reguliere onderwijsproces hoe meer het gaat om een voorziening op het tweede niveau. Zo noemen we de beide Time-out of Reboundvoorzieningen in Arnhem onderdeel van het tweede niveau van de scholen, terwijl de SOS-groep en ook de Pasklaar-groepen, vanwege het sterk afwijkende karakter en de beperkte terugplaatsingsmogelijkheid, eerder tot het derde niveau worden gerekend. Tot het derde niveau rekenen we ook de Pasvorm, de voormalige nevenvestigingen zorg in het VO en het speciaal voortgezet onderwijs. In het laatste geval gaat het weliswaar om regulier bekostigd onderwijs, maar de toelating via indicatiestelling en de speciale onderwijs- en begeleidingsprogramma's positioneren het VSO op het derde niveau. De Pasvorm biedt beroepsonderwijs, maar heeft zich gespecialiseerd in doelgroepen die elders in het beroepsonderwijs (en deels ook vmbo) niet adequaat geholpen kunnen worden. Hoewel een reguliere vorm van beroepsonderwijs heeft de Pasvorm daardoor het karakter van een speciale onderwijsvoorziening.

Buiten het onderwijs is er het aanbod van de hulpverlening en het aanbod van partijen gericht op werk en inkomen (re-integratie, arbeidsinpassing, sociale werkvoorziening).

Het zal duidelijk zijn dat het geheel van de drie zorgniveaus bepaalt of met name overbelaste jongeren goed terecht komen en adequaat geholpen worden. Het gaat niet alleen om aangepaste programma's met extra begeleiding, het gaat ook om tijdige signalering en doorverwijzing en het gaat ook om goede samenwerking en overdracht. Belangrijke vragen zijn dan ook:

- Is het aanbod op de drie niveaus voldoende? (effectief, efficiënt, dekkend)
- Is de rol van de externe partijen adequaat?
- Verloopt de signalering en verwijzing goed?
- Is er voldoende samenwerking en regie?
- Is de aanpak voor voortijdig schoolverlaters en de toeleiding naar werk voldoende?

In de navolgende vragen geven we een eerste antwoord op deze vragen.

4.2 Het eerste niveau van zorg

Voor overbelaste jongeren is het van groot belang dat hun problemen tijdig gesignaleerd worden en dat er tijdig hulp ingeroepen wordt. Vaak zijn de problemen waarmee zij te maken hebben te zwaar en omvangrijk om voor een docent, mentor of studieloopbaanbegeleider opgepakt te worden. Terwijl in veel andere, lichtere gevallen de docent of begeleider een belangrijke rol heeft in het preventief handelen en oplossen van problemen voor ze

te groot worden, gaat het bij overbelaste leerlingen per definitie om zaken waarmee een docent of begeleider al snel overvraagd zal zijn. Het eerste en belangrijkste aandachtspunt in de aanpak van overbelasting is dan ook de signalering en doorverwijzing.

Uit de interviews komt naar voren dat nog veel terrein te winnen valt op dit punt. De verschillen per school en binnen een school per docent of per team zijn erg groot. Professionals die op het tweede of derde zorgniveau werken geven aan dat zij vaak pas in een (te) laat stadium ingeroepen worden. Vaak worden problemen pas laat gesignaleerd. Scholen die vaak en veel met overbelaste jongeren te maken hebben, zijn meer alert en beter toegerust om tijdig te signaleren. Scholen of opleidingsteams waar de problematiek minder vaak voorkomt, zoals havo/vwo-scholen of delen van het MBO, hebben te weinig ervaring en kennis van zaken op het eerste niveau van zorg.

Belangrijk is dat scholen zelf begonnen zijn daarin verbeterstappen te zetten. Voorbeelden zijn:

- Binnen het Samenwerkingsverband VO (13.1) wordt gewerkt aan een basisniveau van zorg in alle scholen.
- Twee grote VO-schoolbesturen hebben expertisegroepen opgericht om het eerste zorgniveau te ondersteunen en aan deskundigheidsbevordering te doen.
- Een ROC heeft een breed programma gestart om alle studieloopbaanbegeleiders in twee jaar tijd te scholen en trainen, met name ook met het oog op het signaleren van zwaardere problematiek bij studenten.
- Een ROC zet in op het terugdringen van verzuim en signaleren van problematisch verzuim.

De voorbeelden geven aan dat men zich bewust is van het belang van een sterk eerste niveau van zorg. De verbeteringen zijn recent ingezet en het is nog afwachten wat de opbrengsten zullen zijn. Er worden echter in de interviews ook kritische kanttekeningen bij gemaakt. Zo geeft men aan dat het vaak nog ontbreekt aan een samenhangende visie op zorg en onderwijs en dat verbeteringen tamelijk ad hoc worden ingezet. Ook wordt erivoer gepleit dat scholen meer samen optrekken en één lijn trekken als het gaat om de aanpak. Meer algemeen wordt aangegeven dat het signaleren van problemen door docenten geen 'trucje' is. Het gaat om een bredere mentaliteitsverandering waarvoor een lange adem noodzakelijk is. Het uiteindelijke doel moet zijn om het pedagogische klimaat in de school te verbeteren. Een doel dat breder is dan de aanpak voor overbelaste jongeren, maar waarvan juist deze groep wel kan profiteren.

4.3 Het tweede niveau van zorg

Alle scholen, ongeacht het onderwijstype, hebben een tweede niveau van zorg. Niet alleen zijn er in alle scholen (vaak per locatie) zorgadviesteams, veel scholen beschikken ook over eigen deskundigen die zij kunnen inzetten, zoals bijvoorbeeld schoolmaatschappelijk werkers. Over het algemeen doen zowel deze schoolinterne deskundigen als de zorgadviesteams goed werk. Bij de ZAT's zijn ook externe partners betrokken, waaronder de jeugdzorg en leerplicht. Het feit dat er een tweede niveau van zorg is en dat daarbij ook externe hulpaanbieders zijn betrokken is een groot goed. Juist weer voor overbelaste jongeren is specifieke deskundigheid van groot belang. Zij hebben bijna altijd te maken

met verschillende soorten problemen en vaak ook in de thuissituatie. De multidisciplinaire aanpak van het ZAT is daarom voor deze doelgroep uiterst belangrijk.

Naast lovende woorden over de ZAT's is er ook kritiek:

- Lang niet alle ZAT's in het VO functioneren goed. Er zijn bovendien grote verschillen in functioneren. Binnen het Samenwerkingsverband VO bestaat er een certificering voor ZAT's om enerzijds de kwaliteit te borgen en anderzijds meer uniformiteit te realiseren.
- Binnen het MBO (althans de twee ROC's) is de positionering van het ZAT anders dan in het VO en ook onderling verschillend.
- Er is behoefte aan een centraal, regionaal ZAT, dat scholen kunnen inschakelen als het 'eigen' ZAT er niet uitkomt. Nu is er het Onderwijsloket van het Samenwerkingsverband VO dat die rol voor een deel vervult.
- Er is kritiek op de melding van leerlingen in het ZAT. Nu gebeurt het dat een leerling te laat door de school wordt gemeld in het ZAT, waardoor het ZAT vaak niet anders kan dan naar een externe oplossing te zoeken. Dit terwijl de kracht van het ZAT er juist ook in ligt om de school intern te ondersteunen met de aanpak van problemen.

De ZAT's hebben verschillende, voor de zorgstructuur essentiële functies, namelijk een curatieve, een preventieve en een logistieke. De curatieve functie wordt nu verreweg het meest en best benut: het vinden van oplossingen voor jongeren die ernstig in problemen zitten en die binnen de school nu niet goed geholpen kunnen worden. Hoewel er ook in deze functie kwaliteitsverschillen worden gezien, is dit de best ontwikkelde functie. De tweede functie bestaat erin dat het ZAT een terugkoppeling geeft naar de school: wat had de school anders of beter kunnen doen, hoe kunnen problemen eerder gesignaleerd of voorkomen worden, waar zitten zwakke plekken in het eerste niveau van zorg. Het ZAT heeft niet alleen een betekenis op individueel niveau, maar ook op systeemniveau. Het ZAT kan helpen de zorgstructuur stap voor stap beter te maken. Deze tweede functie is nog niet sterk ontwikkeld in het VO en MBO. Het ZAT speelt tenslotte ook een centrale rol in de verwijzing van jongeren, de derde functie van het ZAT. Eén van de meest cruciale aspecten van overbelasting is snel en goed de juiste hulp kunnen inschakelen. Verwijzing is een sleutelfactor. De ZAT's hebben daarin zoals gezegd een grote rol. Op deze derde functie van het ZAT komen we in paragraaf 4.6 terug.

Tot het tweede niveau van zorg rekenen we ook die voorzieningen die leerlingen tijdelijk opvangen, hen zo dicht mogelijk bij de eigen onderwijssituatie houden en vervolgens weer terug proberen te plaatsen. In het voortgezet onderwijs zijn er twee van dergelijke time-out- of reboundvoorzieningen. Deze voorzieningen zijn er per definitie niet voor overbelasten - althans niet in de definitie zoals gehanteerd in dit onderzoek. Toch gebeurt het dat overbelaste jongeren in een time-out terecht komen. Vaak gaat het om jongeren die doorgeplaatst moeten worden naar bijvoorbeeld speciaal onderwijs of hulpverlening, maar te maken hebben met een lange wachttijd. Ook komt het voor dat overbelaste jongeren uit handlingsverlegenheid geplaatst worden in de time-out. In het algemeen echter zijn de meeste leerlingen die in de rebound terecht komen geen overbelasten.

In het MBO is er geen vergelijkbare voorziening. Hoewel dat specifiek voor de problematiek van overbelaste jongeren een minder belangrijke rol speelt, wordt het wel als een gemis ervaren.

Scholen gaan soms heel ver in het bieden van extra zorg en begeleiding voor hun leerlingen. Ook als het gaat om jongeren met zware, meervoudige problematiek gooien zij niet snel de handdoek in de ring. Tegelijkertijd zwelt de aloude discussie weer aan over waar nu de grens ligt tussen onderwijs en hulpverlening. Hoever kan en moet een school gaan in het bieden en organiseren van hulp voor jongeren met zware problemen? Wanneer houdt het op een verantwoordelijkheid van het onderwijs te zijn? In sommige gebieden, zoals Arnhem-zuid, constateert men de laatste jaren een toename van zware probleemgevallen. De druk op de scholen neemt daardoor toe en daarmee ook de neiging bij scholen om sneller te verwijzen naar de hulpverlening. De verwachting is dat de ontwikkelingen rondom Passend Onderwijs deze discussie nog verder zullen aanscherpen, omdat scholen vaker en meer te maken zullen krijgen met leerlingen met problemen.

Hoewel het thema dus opnieuw relevant en dringend is, lijkt het gesprek erover niet op de juiste plek gevoerd te worden. Partijen uit het onderwijs, de jeugdzorg en gemeenten zouden bestuurlijk en beleidsmatig moeten bepalen hoe zij in de toekomst met deze vragen om willen gaan.

4.4 Het derde niveau van zorg

De regio Arnhem heeft traditioneel een relatief breed aanbod van voorzieningen in en rond het onderwijs voor jongeren die niet in het reguliere onderwijs (1e en 2e niveau) geholpen kunnen worden. Voorbeelden zijn SOS in het VO en de Pasvorm in het MBO. Ook is er een breed aanbod van speciaal onderwijs voor cluster 3 en 4.

Zoals vaak ook in andere regio's doen de afzonderlijke scholen en voorzieningen op het derde niveau wat ze moeten doen goed. Er is breed veel waardering en erkenning voor de kwaliteiten van SOS, de Pasvorm, de voormalige nevenvestigingen zorg en de scholen voor VSO. Dat geldt evenzeer voor de bereidheid die er is tot samenwerking en de verschillende, concrete initiatieven die er zijn op dat punt. Maar zoals ook vaak in andere regio's is er weinig sprake van samenhang tussen de afzonderlijke aanbieders. Op uitvoerend niveau weet men elkaar goed te vinden, maar beleidsmatig is de afstemming veel minder goed ontwikkeld. Op regionaal niveau is er weinig overzicht, samenhang en coördinatie. Als voorbeeld voor een meer geïntegreerde aanpak wordt genoemd het Onderwijs Zorg Centrum dat is opgezet in Ede, waarin het speciaal voortgezet onderwijs, VO, MBO en de jeugdhulpverlening samenwerken onder één dak.

Een groot knelpunt dat wordt genoemd, zijn de wachttijden die ontstaan bij verwijzing naar onder meer het speciaal onderwijs en de jeugdhulpverlening. Deels door plaatsgebrek en de hoge werkdruk bij die instanties, maar deels ook door langdurige en ingewikkelde procedures komt het voor dat er wachttijden van soms wel een half jaar tot een jaar ontstaan. Jongeren komen daardoor niet direct op straat of zonder hulp te staan, maar vaak nemen zij langdurig plekken in die voor weer andere jongeren gebruikt zouden moeten worden. Zo ontstaat een doorschuifproblematiek, die meerdere jongeren treft. Een ongewenst neveneffect van de wachttijden is de demotivering die er vanuit gaat. Begeleiders in een school of voorziening hebben vaak enorme inspanningen moeten doen om jongeren

te bereiken en hen gemotiveerd te krijgen voor een vervolgtraject. Als er dan een lange wachttijd optreedt, zien zij het effect van hun werk grotendeels teniet gedaan.

Er moet meer aandacht komen voor de uitstroom van de onderwijsvoorzieningen op het derde (en voor zover het gaat om rebound ook tweede) niveau. Eén van de respondenten in het onderzoek noemde de voorzieningen nu vaak een "voorportaal voor VSV". Voor een deel gaat het om het probleem van terug- of doorplaatsing naar regulier onderwijs. Zolang de jongeren worden opgevangen met veel structuur, zorg en begeleiding gaat het goed, maar het is dan wel moeilijk om hen succesvol door te plaatsen naar een vorm van regulier onderwijs. In sommige gevallen is het mogelijk om nazorg te bieden, maar vaak moet de jongere het doen met wat de ontvangende school, te bieden heeft. Lang niet altijd is er bereidheid bij die school om een jongere op te nemen met een zware probleemgeschiedenis. Het is een probleem zowel van de scholen die jongeren zouden moeten opnemen en begeleiden, als van de voorzieningen die jongeren moeten uitplaatsen. Ook zij zouden zich meer rekenschap moeten geven van het vervolgtraject.

Deze problematiek is nog dringender als het gaat om jongeren die bijna achttien jaar oud zijn of al achttien jaar en ouder. Op de grens van 18 verandert er veel in de wet- en regelgeving en mogelijkheden om jongeren te benaderen of te helpen. Het op onderwijs gerichte aanbod voor 18-plussers is zeer beperkt. Vanuit het Team VSV kunnen zij begeleid worden, onder meer door de jongerencoaches, maar gerichte trajecten en voorzieningen zijn er onvoldoende. Dat geldt ook voor de toeleiding naar werk. Veel van de overbelaste jongeren zijn ook niet zonder meer inpasbaar in een reguliere werksituatie. Een deel van hen heeft te maken met beperkingen en komt in aanraking met de Wajong. Mede in het licht van de veranderingen die er de komende jaren op dit terrein te wachten staan, onder meer de invoering van de wet Werken naar vermogen, is het noodzakelijk om het aanbod voor 18-plussers opnieuw tegen het licht te houden. Zoals gezegd is het goed om daarbij ook over de grens van 18 jaar heen te kijken naar de groep van 17- en mogelijk 16-jarigen.

4.5 Partners van het onderwijs

In de voorgaande paragrafen is de rol van de hulpverlening al enkele malen aan de orde geweest. Over het algemeen is men positief over de inbreng van organisaties zoals Bureau Jeugdzorg en Pactum. Het aanbod van hulpverlening is breed en er zijn veel verschillende partijen bij betrokken. Relatief nieuwe 'instrumenten' om de samenhang te vergroten zoals de Verwijsindex en het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) worden welwillend maar ook kritisch bekeken. De waarde moet zich vooral nog bewijzen. Op het snijvlak van onderwijs en hulpverlening wordt veel samengewerkt, maar zoals eerder opgemerkt, ontbreekt het aan een overkoepelende visie en aan beleid. Op operationeel niveau weet men elkaar goed te vinden en is er, omdat men elkaar vaak al jarenlang kent, sprake van uitgebreide netwerken van contacten. De grote vragen, zoals de afbakening tussen onderwijs en hulpverlening en de impact van ontwikkelingen als Passend Onderwijs en de Transitie Jeugdzorg, worden echter nog te weinig gezamenlijk opgepakt. Dat geldt eveneens voor het hiervoor al genoemde probleem van de wachttijden en de gevolgen die daardoor ontstaan.

Een grote meerwaarde van de samenwerking tussen onderwijs en hulpverlening is de verbreding van het zorgaanbod. Terecht wordt het onderwijs als een belangrijke vindplaats aangemerkt voor de jeugdzorg en terecht zet men dan ook zwaar in bijvoorbeeld binnen de ZAT's. Juist voor overbelaste jongeren geldt echter dat veel van hun problemen ook buiten de school liggen. Aandacht voor gezin, thuissituatie, vrije tijd en vriendenkringen is daarom erg belangrijk. Een werkwijze zoals ontwikkeld met Rijnside heeft daarom veel extra waarde. Er zou structureel gekeken moeten worden naar een goede manier om de zorg in en rond school beter te verbinden met die gericht op gezin, thuissituatie of woonomgeving.

Leerplicht en RMC (Team VSV) zijn belangrijke partners van het onderwijs in de aanpak van voortijdig schoolverlaten en daarmee ook in de aanpak voor overbelaste jongeren. Met name Team VSV heeft een belangrijke rol in de opvang van overbelaste jongeren van 16 jaar en ouder die uitvallen op school. Terwijl Team VSV regionaal georganiseerd is, is er nog geen regionaal dekkend gezamenlijk leerplichtbureau. Dat leidt tot een kwetsbare situatie voor met name de kleinere gemeenten en tot ongewenste verschillen in werkwijze vanuit het oogpunt van de overbelaste jongeren. Ook met het oog op reeds genoemde ontwikkelingen als de Transitie Jeugdzorg, Passend Onderwijs en Werken naar vermogen is het van groot belang dat gemeenten snel gezamenlijk beleid ontwikkelen en bepalen op welke punten zij tot gemeenschappelijke uitvoering en beleid komen.

4.6 Signalering en verwijzing

In paragraaf 4.3 bespraken we de drie functies van het ZAT. De derde functie noemden we de 'logistieke functie'. Het is een wat oneerbiedige manier van beschrijven van wat een essentiële factor is in een succesvolle aanpak voor overbelaste jongeren. Met de term logistieke functie verwijzen we naar de opgave om jongeren met zware problemen tijdig te signaleren en hen vervolgens zo snel mogelijk op de best passende plek te krijgen. Snelheid is van belang want voor deze doelgroep is wachten achteruitgang. Een passende plek is van belang want het ene probleem is het andere niet: er moet maatwerk geleverd worden en dat kan soms op de ene plek en soms beter op een andere.

De ZAT's - maar ook Team VSV, Leerplicht, het Zorgteam van ROC A12 of Cursistenservice van Rijn IJssel - vormen spinnen in het web van signalering en verwijzing. Idealiter wordt een jongere met problemen in school door een mentor of docent gesignaleerd, vindt er verwijzing plaats naar het centrale team en wordt van daaruit een eventuele doorverwijzing naar een externe aanbieder geregeld. Op papier zijn er voor scholen dergelijke 'stroomschema's' in gebruik. Als de zorgstructuur als een piramide zou functioneren, dan vormden de centrale verwijspunten de grensstations tussen de verschillende niveaus en tussen de verschillende scholen en zorgaanbieders. Een dergelijke verwijsstructuur heeft als voordeel dat het de wegen vastlegt waarlangs jongeren verwezen worden. Verwijzingen worden daarmee controleerbaar, zodat waar nodig de kwaliteit van de verwijzing en achterliggende diagnose verbeterd kan worden. Mits ervoor gewaakt wordt om de structuur met bureaucratische procedures dicht te timmeren, ontstaat een transparante en overzichtelijke praktijk van verwijzingen. Dat is goed voor de jongeren zelf, maar heeft ook nog een zeer belangrijk neveneffect: er ontstaat op regionaal niveau zicht op aantallen en stromen.

Om uiteindelijk een in omvang relatief beperkt probleem, als dat van overbelaste jongeren in het onderwijs, op te kunnen lossen, is het noodzakelijk om zicht en greep te krijgen op leerlingenstromen. In de huidige tijd is het goed mogelijk om jongeren individueel te volgen en zo hun loopbaan te bewaken en te leren als regio van wat er goed en fout gaat.

In de regio Arnhem is het nog niet zover. Weliswaar zijn er afspraken over verwijzingen en wordt er gewerkt aan de kwaliteit van de ZAT's, maar over de gehele linie ontbreekt het aan transparantie en overzicht. Verwijzingen lopen deels via een ZAT, maar kunnen soms ook rechtstreeks van een begeleider op school naar een hulpverlener buiten school lopen. Zoals gezegd bestaan er uitgebreide netwerken van contacten onder professionals die elkaar vaak al heel lang kennen. Dat levert zogenaamde 'korte lijntjes' op, maar ook ondoorzichtigheid en oncontroleerbaarheid. Voor de toekomst zou het goed zijn om de goede contacten te benutten om tot een meer transparante verwijsstructuur te komen. Daarbij is het onontkoombaar dat er een zekere mate van centralisering optreedt. Nu al is dat te zien in de wijze waarop binnen het Samenwerkingsverband VO zaken afgesproken worden, waarop binnen de scholengroepen afspraken worden gemaakt of hoe binnen de ROC's meer centrale initiatieven worden genomen. Die trend zal zich doorzetten. Ook voor wat betreft de samenwerking tussen gemeenten.

Concreet gaat het niet alleen om het nakomen van afspraken over verwijsprotocollen en stroomschema's door individuele professionals. Het gaat ook om het eenduidig en krachtig positioneren van ZAT's, het scherp vastleggen van de verhouding tussen ZAT's en interne zorgteams en het vastleggen van bevoegdheden en taken op het niveau van begeleiders en (zorg)coördinatoren.

4.7 Regie en samenwerking

Er is in dit hoofdstuk al veel gezegd over samenwerking in de regio. Die is enerzijds goed en kan anderzijds een aantal impulsen gebruiken. Het past bij de traditie van de regio dat er op uitvoeringsniveau intensief en met veel betrokkenheid wordt samengewerkt. Landelijk heeft de regio daarin op sommige punten een voorbeeldfunctie. Landelijk zien we echter ook een zekere omslag ontstaan: jarenlang kenmerkte de aanpak voor overbelaste jongeren - al werden ze toen nog niet zo genoemd - door het ad hoc reageren op problemen en vragen zoals ze zich in de werkpraktijk voordeden. De aanpak was reactief en vaak ook curatief van karakter. Nu sluit zich echter het vangnet rondom het voortijdig schoolverlaten en ontstaat er steeds meer onderscheidingsvermogen om verschillende groepen ook verschillend te benaderen. Nu wordt langzaam ook het zicht op de groep met de zwaarste problematiek scherper. Moderne mogelijkheden zoals het Onderwijsnummer maken het mogelijk de groep ook kwantitatief in kaart te brengen en op individueel niveau te beschrijven. Nu ontstaat er langzaam een ander, nieuw ambitieniveau: men wil het probleem in zijn volledige omvang en aard kennen en het in zijn geheel oplossen. Natuurlijk is overbelasting bij jongeren een diepgeworteld maatschappelijk probleem dat zich niet zomaar laat 'oplossen'. Maar duidelijk is, dat men zich de vraag is gaan stellen hoe groot het probleem nu feitelijk is, wie het zijn en hoe ze het best geholpen kunnen worden. Ook wil men 'de kraan gaan dichtdraaien' door meer en gericht preventie in te zetten.

Het zal duidelijk zijn dat bij het nieuwe ambitieniveau dat ontstaat ook een andere vorm van regie past dan die van samenwerking op uitvoerend niveau. De regio Arnhem staat op de drempel van een nieuwe benaderingswijze. Verschillende ontwikkelingen wijzen op stappen naar een andere aanpak, die zich kenmerkt door meer transparantie en samenhang. Er zijn daarvoor ook andere vormen van regie nodig.

Op individueel niveau is er behoefte aan meer casemanagement. Er zijn goede voorbeelden van hoe dat kan, ook binnen de regio. Aandachtspunten zijn de overgangen met name rond de leeftijd van 18 jaar.

Op uitvoerend niveau zou onderzocht kunnen worden of er vormen mogelijk zijn die een meer geïntegreerd karakter hebben en verschillende vormen van onderwijs en hulpverlening combineren.

Op het niveau van de regio is het wenselijk om de samenwerking tussen gemeenten uit te breiden. De aandachtspunten daarvoor zijn genoemd.

Op regionaal niveau tenslotte is het goed om beleidsmatig tot sturing (visie!) te komen, bij voorkeur op het niveau van de problemen waarmee jongeren te maken hebben, dat wil zeggen integraal voor onderwijs, hulpverlening, huisvesting, werk en inkomen.

Enkele duizenden overbelaste jongeren kent de regio. Zijn dat er veel of weinig? Valt het mee of tegen? Eigenlijk zijn die vragen niet relevant. Belangrijk is dat er nu de kans ligt om het probleem in zicht en in de greep te krijgen. Ieder zal daarin zijn aandeel moeten hebben. Met de gezamenlijke gemeenten en de Lerende Regio Arnhem heeft de regio het geluk van een breed, regionaal platform om voor overbelaste jongeren tot een nieuwe en verbeterde aanpak te komen.

5 Samenvatting en conclusies

De samenvattende conclusies 1 t/m 10 zijn gebaseerd op het kwantitatieve onderzoek.

1. Om het aantal overbelaste jongeren in de regio Arnhem te bepalen is een enquête uitgevoerd. In het totaal zijn 34 locaties in het voortgezet onderwijs en 18 locaties in het middelbaar beroepsonderwijs benaderd. Het responspercentage, gebaseerd op leerlingaantallen, bedraagt gemiddeld 63 procent. Daarmee is bijna tweederde van het onderwijsveld in kaart gebracht. Het onderzoek heeft daarmee een voldoende brede en betrouwbare basis voor de inventarisatie en analyse van de doelgroep van overbelasten. Voor het beleid is het relevant om het totale aantal overbelasten in de regio te kennen. Daarom is een schatting gemaakt voor de gehele regio op basis van de respons. Dat betekent dat ook voor de onderwijslocaties met geen of geen volledige respons het aantal overbelasten is geschat.
2. Het totaal aantal overbelasten in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs in de regio Arnhem bedraagt ruim 4.600 jongeren. Dat is bijna 14 procent van het totaal aantal deelnemers aan het onderwijs in de regio. In het voortgezet onderwijs is 11,6 procent van het totaal aantal deelnemers overbelast en in het middelbaar beroepsonderwijs 17,9 procent. Wanneer het voortgezet speciaal onderwijs niet meegerekend wordt bedraagt het aantal overbelasten in het voortgezet onderwijs 1.800 of wel 8,5 procent.
3. In het onderzoek worden twee profielen van overbelasting onderscheiden: multiprobleem op basis van gedragsproblematiek (psychische problemen) en multiprobleem op basis van persoonlijke problematiek (onder meer thuisproblemen, ziekte, verslaving). Beide profielen blijken ongeveer even vaak voor te komen, maar er is een verschil tussen het VO en het MBO. Het profiel gedragsproblematiek komt vaker voor in het VO en het profiel persoonlijke problemen vaker in het MBO. Het verschil tussen VO en MBO hangt samen met persoonskenmerken als geslacht en leeftijd. Bij jongeren van 18-23 jaar spelen persoonlijke problemen, zoals huisvesting, schulden, verslaving of ziekte, een grotere rol. Zowel in het voortgezet onderwijs als middelbaar beroepsonderwijs hebben mannelijke overbelasten vaker te maken met gedragsproblematiek dan vrouwen.
4. Het voortgezet onderwijs in de regio Arnhem kent naar schatting 1.800 overbelasten. Alle onderwijslocaties hebben te maken met overbelaste leerlingen, maar er zijn grote verschillen tussen scholen. Er zijn verschillende factoren die een rol spelen bij de hoogte van het aantal overbelasten per onderwijslocatie: de omvang van de school, het type onderwijs dat wordt aangeboden, het karakter van de school, de vestigingsplaats van de school en de zorgstructuur in de school.

5. Het praktijkonderwijs en vmbo (basis en kader) hebben veruit het hoogste percentage overbelasten. Als we kijken waar de overbelasten in het VO vandaan komen, zien we echter een ander beeld. Duidelijk is dat het grootste deel van de overbelasten uit de brugklassen komt, namelijk bijna veertig procent. Dat betekent ook dat een groot deel van de overbelasten tussen twaalf en veertien jaar oud is. Een ander opvallend punt is het grote aantal overbelasten afkomstig uit het havo en vwo: bijna een kwart van de overbelasten komt uit het havo/vwo. Dat is evenveel als uit het vmbo-basis/kader. Hoewel overbelasting dus het minst vaak voorkomt op het havo en vwo, is - door het grote aantal havo/vwo-leerlingen - toch bijna een kwart van de overbelasten afkomstig van het havo/vwo.
6. In het MBO doet zich een vergelijkbaar verschijnsel voor als in het VO: op de lagere onderwijsniveaus is het percentage overbelasten het hoogst, maar in absolute aantallen komen veel overbelasten juist uit de hogere opleidingsniveaus. Het blijkt dat overbelasting geen exclusief probleem van de lagere opleidingsniveaus is. Integendeel, meer dan de helft van de overbelaste jongeren in het MBO volgt een opleiding op niveau 3 of 4. In absolute aantallen levert het MBO-niveau 4 het hoogste aantal overbelasten, namelijk ruim 600.
7. De meeste onderwijslocaties in het MBO hebben een percentage overbelasten dat ligt tussen 13 en 25 procent. De verschillen hangen voor een deel samen met het opleidingsaanbod (niveau). Uitschieter wat betreft het percentage overbelasten is de Pasvorm, met 81 procent overbelasten. Aan de andere kant van het spectrum valt op dat het percentage overbelasten op de locaties van ROC A12 in Velp en Huissen zeer laag is. De locaties van ROC A12 wijken daarmee sterk af van het gemiddelde voor de regio.
8. Van alle overbelasten komt naar schatting meer dan de helft uit de gemeente Arnhem. De andere gemeenten in de regio hebben een veel kleiner, maar onderling meer vergelijkbaar aandeel. Het *aantal* overbelasten is echter ook in de kleinere gemeenten nog altijd substantieel. Scholen in Arnhem hebben relatief meer te maken met overbelasten. Bepaalde Arnhemse vmbo-locaties springen eruit met percentages overbelasten van drie- tot viermaal het gemiddelde (25-35%).
9. Hoewel het in de definitie van overbelasting is opgesloten dat de jongere ook problemen heeft op school, is zeker niet zo dat alle overbelasten voortijdig schoolverlaters worden. Volgens een zeer ruwe schatting op basis van de bekende gegevens wordt tussen 20-25 procent van de overbelasten voortijdig schoolverlater. Het lijkt erop dat de meeste overbelaste jongeren het redden om hun diploma en startkwalificatie te behalen. Dat bevestigt het beeld dat veel jongeren in het onderwijs goed geholpen worden, ook als zij te maken hebben met zware, complexe problematiek. Een groot deel van de overbelasten in het onderwijs zit op scholen die in staat zijn om met zware problematiek om te gaan.

10. Het aantal overbelasten dat jaarlijks zonder startkwalificatie het onderwijs verlaat is nog altijd aanzienlijk. Naar schatting 290 jongeren met ernstige problematiek verlaat per jaar het onderwijs zonder startkwalificatie. Naast de geraamde 4.600 overbelaste jongeren binnen het onderwijs is er dus ook nog een aanzienlijke groep van enkele honderden overbelaste jongeren (in de leeftijd tot 23 jaar) die geen onderwijs meer volgen. Het totaal van alle overbelasten jongeren komt daarmee nog hoger te liggen, waarschijnlijk rond de 5.000.

De samenvattende conclusies 11 t/m 22 zijn gebaseerd op de interviews.

11. Voor overbelaste jongeren is het van groot belang dat hun problemen tijdig gesignaleerd worden en dat er tijdig hulp ingeroepen wordt. Het eerste en belangrijkste aandachtspunt in de aanpak van overbelasting is dan ook de signalering en doorverwijzing. Uit de interviews komt naar voren dat nog veel terrein te winnen valt op dit punt. De verschillen per school en binnen een school per docent of per team zijn erg groot. Recent zijn scholen zelf begonnen zijn daarin verbeterstappen te zetten. Daarbij ontbreekt het vaak nog aan een samenhangende visie op zorg en onderwijs; verbeteringen worden tamelijk ad hoc ingezet.
12. Alle scholen, ongeacht het onderwijstype, hebben een tweede niveau van zorg. Niet alleen zijn er in alle scholen zorgadviesteams, veel scholen beschikken ook over eigen deskundigen die zij kunnen inzetten. Het feit dat er een tweede niveau van zorg is en dat daarbij ook externe hulpaanbieders zijn betrokken is van groot belang voor overbelaste jongeren. De multidisciplinaire aanpak van het ZAT is daarom voor deze doelgroep uiterst belangrijk. Naast lovende woorden over de ZAT's is er ook kritiek: lang niet alle ZAT's in het VO functioneren goed, binnen het MBO is de positionering van het ZAT anders dan in het VO en ook onderling verschillend en er is behoefte aan een centraal, regionaal ZAT.
13. Scholen gaan soms heel ver in het bieden van extra zorg en begeleiding voor hun leerlingen. Ook als het gaat om jongeren met zware, meervoudige problematiek gooien zij niet snel de handdoek in de ring. Tegelijkertijd zwelt de discussie aan over waar nu de grens ligt tussen onderwijs en hulpverlening. Hoever kan en moet een school gaan in het bieden en organiseren van hulp voor jongeren met zware problemen? Wanneer houdt het op een verantwoordelijkheid van het onderwijs te zijn? Hoewel het thema opnieuw relevant en dringend is, lijkt het gesprek erover niet op de juiste plek gevoerd te worden. Partijen uit het onderwijs, de jeugdzorg en gemeenten zouden bestuurlijk en beleidsmatig moeten bepalen hoe zij in de toekomst met deze vragen om willen gaan.
14. De regio Arnhem heeft traditioneel een relatief breed aanbod van voorzieningen in en rond het onderwijs voor jongeren die niet in het reguliere onderwijs geholpen kunnen worden. De afzonderlijke scholen en voorzieningen op het derde niveau doen wat ze moeten doen meestal goed. Er is breed veel waardering en erkenning. Dat geldt

evenzeer voor de bereidheid die er is tot samenwerking en de verschillende, concrete initiatieven die er zijn op dat punt. Maar tegelijkertijd is er weinig sprake van samenhang tussen de afzonderlijke aanbieders. Op uitvoerend niveau weet men elkaar goed te vinden, maar beleidsmatig is de afstemming veel minder goed ontwikkeld. Op regionaal niveau is er weinig overzicht, samenhang en coördinatie.

15. Een groot knelpunt dat wordt genoemd, zijn de wachttijden die ontstaan bij verwijzing naar onder meer het speciaal onderwijs en de jeugdhulpverlening. Deels door plaatsgebrek en de hoge werkdruk bij die instanties, maar deels ook door langdurige en ingewikkelde procedures komt het voor dat er wachttijden van soms wel een half jaar tot een jaar ontstaan. Jongeren komen daardoor niet direct op straat of zonder hulp te staan, maar vaak nemen zij langdurig plekken in die voor weer andere jongeren gebruikt zouden moeten worden. Zo ontstaat een doorschuifproblematiek, die meerdere jongeren treft.
16. Er moet meer aandacht komen voor de uitstroom van de onderwijsvoorzieningen op het derde en tweede niveau. De voorzieningen, met name de rebound, worden nu wel een "voorportaal voor VSV" genoemd. Voor een deel gaat het om het probleem van terug- of doorplaatsing naar regulier onderwijs. Het is een probleem zowel van de scholen die jongeren zouden moeten opnemen en begeleiden, als van de voorzieningen die jongeren moeten uitplaatsen. Ook zij zouden zich meer rekenschap moeten geven van het vervolgtraject.
17. Deze problematiek is nog dringender als het gaat om jongeren die bijna achttien jaar oud zijn of al achttien jaar en ouder. Het op onderwijs gerichte aanbod voor 18-plussers is zeer beperkt. Dat geldt ook voor de toeleiding naar werk. Veel van de overbelaste jongeren zijn ook niet zonder meer inpasbaar in een reguliere werksituatie. Een deel van hen heeft te maken met beperkingen en komt in aanraking met de Wajong. Mede in het licht van de veranderingen die er de komende jaren op dit terrein te wachten staan, onder meer de invoering van de wet Werken naar vermogen, is het noodzakelijk om het aanbod voor 18-plussers opnieuw tegen het licht te houden. Zoals gezegd is het goed om daarbij ook over de grens van 18 jaar heen te kijken naar de groep van 17- en mogelijk 16-jarigen.
18. Over het algemeen is men positief over de inbreng van de (jeugd)hulpverlening. Het aanbod van hulpverlening is breed en er zijn veel verschillende partijen bij betrokken. Op het snijvlak van onderwijs en hulpverlening wordt veel samengewerkt, maar het ontbreekt aan een overkoepelende visie en aan beleid. De grote vragen, zoals de afbakening tussen onderwijs en hulpverlening en de impact van ontwikkelingen als Passend Onderwijs en de Transitie Jeugdzorg, worden echter nog te weinig gezamenlijk opgepakt. Dat geldt eveneens voor het hiervoor genoemde probleem van de wachttijden en de gevolgen die daardoor ontstaan.
19. Een grote meerwaarde van de samenwerking tussen onderwijs en hulpverlening is de verbreding van het zorgaanbod. Juist voor overbelaste jongeren geldt dat veel van

hun problemen ook buiten de school liggen. Aandacht voor gezin, thuissituatie, vrije tijd en vriendenkringen is daarom erg belangrijk. Er zou structureel gekeken moeten worden naar een goede manier om de zorg in en rond school beter te verbinden met die gericht op gezin, thuissituatie of woonomgeving.

20. Leerplicht en RMC (Team VSV) zijn belangrijke partners van het onderwijs in de aanpak van voortijdig schoolverlaten en daarmee ook in de aanpak voor overbelaste jongeren. Terwijl de RMC-functie regionaal georganiseerd is, is er nog geen regionaal dekkend gezamenlijk leerplichtbureau. Dat leidt tot een kwetsbare situatie voor met name de kleinere gemeenten en tot ongewenste verschillen in werkwijze vanuit het oogpunt van de overbelaste jongeren. Ook met het oog op reeds genoemde ontwikkelingen als de Transitie Jeugdzorg, Passend Onderwijs en Werken naar vermogen is het van groot belang dat gemeenten snel gezamenlijk beleid ontwikkelen en bepalen op welke punten zij tot gemeenschappelijke uitvoering en beleid komen.
21. Een goede structuur voor signalering en verwijzing van overbelaste jongeren heeft als voordeel dat het de wegen vastlegt waarlangs jongeren verwezen worden. Verwijzingen worden daarmee controleerbaar, zodat waar nodig de kwaliteit van de verwijzing en achterliggende diagnose verbeterd kan worden. In de regio Arnhem is het nog niet zover. Weliswaar zijn er afspraken over verwijzingen en wordt er gewerkt aan de kwaliteit van de ZAT's, maar over de gehele linie ontbreekt het aan transparantie en overzicht. Voor de toekomst zou het goed zijn om tot een meer transparante verwijzingsstructuur te komen. Daarbij is het onontkoombaar dat er een zekere mate van centralisering optreedt. Concreet gaat het niet alleen om het nakomen van afspraken over verwijzingsprotocollen en stroomschema's door individuele professionals. Het gaat ook om het eenduidig en krachtig positioneren van ZAT's, het scherp vastleggen van de verhouding tussen ZAT en interne zorgteams en het vastleggen van bevoegdheden en taken op het niveau van begeleiders en (zorg)coördinatoren.
22. De samenwerking in de regio is enerzijds goed en kan anderzijds een aantal impulsen gebruiken. Het past bij de traditie van de regio dat er op uitvoeringsniveau intensief en met veel betrokkenheid wordt samengewerkt. Het ontbreekt echter aan regionale samenhang, visie en beleid. Door verschillende ontwikkelingen ontstaat er landelijk een nieuw ambitieniveau: men wil het probleem van overbelaste jongeren in zijn volledige omvang en aard kennen en het in zijn geheel oplossen. Men stelt zich de vraag hoe groot het probleem nu feitelijk is, wie het zijn en hoe ze het best geholpen kunnen worden. Bij het nieuwe ambitieniveau past een andere vorm van regie. De regio Arnhem staat op de drempel van een nieuwe benaderingswijze. Er zijn daarvoor ook andere vormen van regie nodig: op individueel niveau is er behoefte aan meer casemanagement, op uitvoerend niveau meer geïntegreerd vormen van onderwijs en hulpverlening, op het niveau van de regio meer en betere samenwerking tussen gemeenten en op regionaal niveau tenslotte beleidsmatige, integrale sturing (visie!).

Bijlage 1 – Geïnterviewde personen

Naam	Organisatie
Dianne Sterk	Maarten van Rossem (voortgezet onderwijs)
Henrita Aalberts	De Radar / ABS (cluster 4 school)
René Krechting	De Radar / ABS (cluster 4 school)
Hans Woltersom	Probus Arnhem (praktijkschool)
Samantha Dinsbach	Pactum / RijnSide
Willy van Wessel	Pactum / RijnSide
Jos Gipmans	Rijn IJssel
Rijk van Leeuwen	ROC A12
Jolanda Nijkamp	De Pasvorm
Ria Krul	Rebound / Time Out
Romy de Rijk	Team VSV
Elvira Flaton	Bureau Jeugdzorg Arnhem en Achterhoek
Ans Jansen	MEE Regio Arnhem
Frederieke Schilling	Gemeente Arnhem (leerplichtambtenaar)
Erica Hendriks	Samenwerkingsverband VO Arnhem, Betuwe en Veluwe
Meinke Kooderings-Clemens	Samenwerkingsverband VO Arnhem, Betuwe en Veluwe

Bijlage 2 – Lijst van gebruikte afkortingen

ADD	Attention Deficit Disorder (aandachtstekortstoornis)
ADHD	Attention Deficit Hyperactivity Disorder (aandachtstekort / hyperactiviteitstoornis)
AOC	Agrarisch opleidingscentrum
CIOS	Centraal Instituut Opleiding Sportleiders
CJG	Centrum voor Jeugd en Gezin
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
ES	Engelse Stroom
GRO	Gemeenschappelijke Regeling Onderwijs
HAVO	Hoger algemeen vormend onderwijs
IB	Internationaal Bacculaureaat
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IVO	Individueel voortgezet onderwijs
KBA	Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt
LRA	Lerende Regio Arnhem
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MFC	Multifunctioneel Centrum
PrO	Praktijkonderwijs
RMC	Regionaal Meld- en Coördinatiepunt
ROC	Regionaal opleidingscentrum
SOS	Schooluitvallers Opvang binnen School
VAVO	Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs
VMBO	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VMBO-B	VMBO Basisberoepsgerichte leerweg
VMBO-K	VMBO Kaderberoepsgerichte leerweg
VMBO-(G)T	VMBO (Gemengde) Theoretische leerweg
VO	Voortgezet onderwijs
VSO	Voortgezet speciaal onderwijs
VSV	Voortijdig schoolverlaten
VWO	Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
ZAT	Zorgadviesteam
ZML	Zeer moeilijk lerenden

Voortijdig schoolverlaten is een belangrijk maatschappelijk probleem. Onder de noemer voortijdig schoolverlaten gaan veel verschillende oorzaken en typen problematiek schuil. Veel jongeren vallen uit vanwege studie- en beroepskeuze problemen, zonder dat er sprake is van ernstige persoonlijke problemen. Er is echter ook een groep, die juist wel te maken heeft met een stapeling van ernstige problemen. Deze groep wordt de 'overbelasten' genoemd.

In de regio Arnhem slaan gemeenten en onderwijs de handen ineen om deze groep extra te ondersteunen. Dat gebeurt nu al: scholen, hulpverlening, jongerenwerk, gemeenten en anderen organiseren speciale opvang, ondersteuning en begeleiding voor deze jongeren. De moeilijkheid daarbij is echter dat nauwelijks bekend is om hoeveel overbelaste jongeren het gaat, waar zij zich bevinden en wat de aard van hun problematiek is.

Het voorliggende onderzoek, dat KBA heeft uitgevoerd in samenwerking met Oberon, geeft antwoord op die vragen. Voor het eerst is voor een hele regio in kaart gebracht hoeveel overbelaste jongeren er zijn. De uitkomsten liegen er niet om: de regio kent vele honderden jongeren in het onderwijs met zware problematiek. De meesten van hen worden goed opgevangen door betrokken en deskundige professionals. Een groot aantal van deze jongeren is in staat, vaak geheel zelfstandig, hun opleiding te voltooien. Tevens laat het onderzoek zien dat er meer nodig is om alle overbelaste jongeren te bereiken en goed te ondersteunen. Het tweede deel van de onderzoeksrapportage geeft een doorkijk naar de huidige aanpak en de punten waarop het beter kan.

Gemeenten en scholen hebben met dit onderzoek een eerste stap gezet op weg naar een sluitende en effectievere ondersteuning voor overbelaste jongeren.

De volgende stap is om samen met de partners in de regio concrete doelen te formuleren en afspraken te maken over een gezamenlijke aanpak.

ISBN 978 90 77202 60 9
NUR 840